

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

B L 10 505

B.I. 10,505

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT

4197

S Y N T A X I S,
O F
W O O R D V O E G I N G
D E R
N E D E R D U I T S C H E T A A L,

UITGEGEVEN DOOR DE
M A A T S C H A P P I J:
TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

TE LEYDEN, DEVENTER EN GRONINGEN, BIJ
D. DU MORTIER EN ZOON,
J. H. DE LANGE, EN
J. O O M K E N S.
M D C C C X.

VOORBERIGT.

De *RUDIMENTA*, of *Gronden der Nederduische Taal*, door de Maatschappij: *Tot Nut van 's Algemeen*, in het jaar 1805 uitgegeven, moesten, volgens het door haar genomen besluit, van eene *SYNTAXIS* of *Woordvoeging* gevolgd worden. Verschillende beletselen hebben de uitgaaf daarvan tot heden vertraagd. Zij heeft echter thans het genoegen, dezelve bij dezen het algemeen, en bijzonder de scholen aan te bieden, in hoop van, door de uitgaaf van het een en ander, het hare toe te brengen tot aankweeking der kennis en beoefening van de, zoo wel door hare regelmatigheid, als bijzonder door haren rijkdom, schoone Hollandfche taal.

IV V O O R B E R I G T.

Het zal voorts niet ondienstig zijn, omtrent het gebruik van dit werkje nog het volgende te melden. Hetzelve is niet geschikt dan voor leerlingen, die reeds de algemeene gronden der taal uit de *Rudimenta* hebben leeren kennen, en van de onderscheidene deelen der rede, derzelve gebruik, de verbuiging der zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden, de vervoeging der werkwoorden, en wat dies meer zij, volkomen onderrigt zijn. Met dus voorbereide leerlingen leze de onderwijzer deze verhandeling over de woordvoeging, bij kleine samenhangende gedeelten, op die wijze, dat hij hen telkens over het gelezene onderhoude en door vragen beproeve, of zij hetzelve wel volkomen verstaan hebben. Om dit te beter te onderzoeken, geve hij hun, zoo veel doenlijk, voorbeelden op, die tegen de voorgestelde regelen aanloopen, en zie, of zij door het gelezene in staat gesteld zijn, om het gebrekkige daarvan

van

V O O R B E R I G T.

van aan te wijzen en te verbeteren. Bijzonder zal deze oefening nuttig, ja noodzakelijk wezen bij de lezing van het tweede en derde Hoofdstuk, die, hoe zeer uit hunnen aard de minst uitvoerige, echter niet de minst belangrijke, en ter bevatting niet even gemakkelijk zijn, als het eerste. Hier zij derhalve de onderwijzer bovenal bedacht, om hetgeen hij vermoedt of ontdekt, dat den leerlingen niet volkomen duidelijk is, hun door nadere verklaringen, voorbeelden enz. met volle helderheid aan het verstand te brengen. Hij schrijve ten dien einde kleinere of langere zinnen, naar mate de aard der zaken dit vordert, op het bord, en brenge daarin voorbedachtelijk zulke gebreken, als waartegen in het verhandelde ge-waarschuwd wordt, en leere hen die gebreken opsporen en verbeteren. Ook verzuime hij niet, om, bij het lezen van eenig ander schoolboek, het reeds geleerde toe te pas-

VI V O O R B E R I G T.

fen, hun de reden af te vragen, waarom de woorden in deze en geene andere orde geplaatst zijn, hen het onderwerp der rede met hetgeen daartoe behoort van het *predicaat* te doen afzonderen en wat van dien aard meer zij. Als eene laatste en hoogste oefening eindelijk, kan met de verhandeling van dit werkje het maken van ligte opstellen, als van korte verhalen en brieven in den kindertoon, verbonden worden.

*Amsterdam den 12^{den} van
Wijnmaand 1810.*

Op last der Maatschappij:

Aend. Ravestein

Secretaris.

IN-

I N H O U D.

INLEIDING. Bl. I

I. H O O F D S T U K.

Over de verbinding van enkele woorden.

A. OVER DE LIDWOORDEN EN DERZELVER VERBINDING MET ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN. — 5

B. OVER DE ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

1. *Verbinding van twee of meer zelfstandige woorden.* — 12

2. *Verbinding van twee of meer zelfstandige naamwoorden, in eene gelijke betrekking.* — 12

3. *Verbinding van twee of meer zelfstandige naamwoorden in eene ongelijke betrekking.* — 13

C. OVER DE BIJVOEGELIJKE NAAMWOORDEN. — 16

D. OVER DE VOORNAAMWOORDEN. — 19

E. OVER DE WERKWOORDEN.

1. *Over de personen.* — 28

2. *Over de getallen of het enkel- en meervoud der werkwoorden.* — 29

3. *Over de tijden der werkwoorden.* — 31

4. *Over de wijzen der werkwoorden.* — 32

5.

VIII I N H O U D.

5. <i>Over de hulpwoorden.</i>	Bl. 34
6. <i>Over de verbinding van het eene werkwoord met het andere.</i>	— 35
7. <i>Verbinding van een werkwoord met een zelfstandig naamwoord.</i>	— 39
F. OVER DE TELWOORDEN.	— 44
G. OVER DE BIJWOORDEN.	— 48
H. OVER DE VOORZETSELEN.	— 50
I. OVER DE VOEGWOORDEN.	— 52
K. OVER DE TUSSCHENWERPSELEN.	— 53

II. H O O F D S T U K.

OVER DE ORDE, WAARIN DE WOORDEN IN EENE REDE OP ELKANDER MOETEN VOLGEN.

1. <i>Over de schikking der woorden in het algemeen.</i>	— 54
2. <i>Over de verhalende, vragende en verbindende woordschikking.</i>	— 63
3. <i>Over de omzettingen en andere geoorloofde vrijheden in de woordschikking.</i>	— 68
4. <i>Over de voornaamste gebreken in de schikking der woorden.</i>	— 73

III. H O O F D S T U K.

OVER HET ZAMENSTEL EN DE ONDERSCHIEDENE SOORTEN VAN VOLZINNEN.

1. <i>Over het geen tot eenen volzin vereischt wordt, en de onderscheidene soorten van volzinnen.</i>	— 76
2. <i>Over de zamentrekking der volzinnen door bijvoegelijke naamwoorden en deelwoorden.</i>	— 84
3. <i>Over de voornaamste gebreken in het zamenstel van volzinnen.</i>	— 88

OVER

OVER DE
WOORDVOEGING
DER
NEDERDUITSCH E TAAL.

I N L E I D I N G.

Het is om eene taal wel te kennen en bovenal om dezelve wel te gebruiken niet genoeg, dat men wete de enkele woorden naar hunnen waren klank te schrijven en uit te spreken, noch ook dat men van de natuur, eigenschap en verbuiging dier woorden, en wat meer daartrent valt aan te merken, volkomen onderdigt zij; het is daartoe inzonderheid noodig, dat men wete, op wat wijze men de woorden moet verbinden, in welk eene orde men dezelve behoort te schikken, om ze tot volzinnen te vereenigen, en dus eene aaneengeschakelde rede te doen geboren worden. Het groote oogmerk toch der tale is, niet zoo zeer om daardoor enkele voorwerpen op eene klare en verstaanbare wijze aan te duiden, maar veelmeer nog, om door middel van dezelve onze gedachten, oordeelvellingen, kundigheden, wenschen en begeerten aan anderen duidelijk en

A

ge-

geregeld mede te deelen. Maar hoe kan dit geschieden, ten zij men de woorden op zulk eene wijze wete te verbinden en in zulk eene orde te schikken, dat daardoor de ganfche reeks onzer voorftellingen, zoodanig als die in onze ziel aanwezig is, in die van anderen getrouwelijk worde overgebracht? Hoogst belangrijk derhalve is dat gedeelte der Spraakkunst, het welk ons die verbinding, fchikking en zamenvoeging der woorden doet kennen, welke, zoo door de natuurlijke opvolging der denkbeelden in 's menfchen geest, als door de bijzondere eigenschappen der tale gevorderd wordt. Men is gewoon dit gedeelte *Woordvoeging*, of ook, met een Grieksch woord, *Syntaxis* te noemen. Wij hebben reeds met een woord aangeduid, welke de algemeene grondflag zij, waarop de woordvoeging rust. Die grondflag namelijk is de natuurlijke opvolging der denkbeelden in 's menfchen geest, waardoor datgene, het welk in de rij der voorftellingen het eerst gedacht wordt, ook mondelijk of fchriftelijk het eerst wordt uitgedrukt, en de onmiddellijke verbinding der denkbeelden ook de onafgeheide vereeniging der woorden vordert, welke die denkbeelden aanduiden. Dus worden (om een voorbeeld ter opheldering bij te brengen) in het zeggen: *een goed kind volgt de lessen van zijnen vader*, de woorden *goed* en *kind* natuurlijk terftond bijeengeplaatst, omdat de eigenschap van *goed* als onafgeheidebaar van het *kind* gedacht wordt, en de denkbeelden, door beide die woorden uitgedrukt, in de ziel als het ware ineenfmelten. Hetzelfde geldt omtrent *de lessen van zijnen vader*, als zijnde de

de denkbeelden *lesfen* en *zijn vader* insgelijks ten naauwste vereenigd; die vereeniging nogtans is hier van eenen anderen aard, dan in het voorgaande geval; daar zij niet gelijk in dat, eene eigenschap en het voorwerp, waaraan dezelve wordt toegekend; maar twee onderscheidene en op zich zelve staande voorwerpen betreft. Het is derhalve in dezen niet genoeg de woorden, welke die voorwerpen aanduiden, eenvoudig naast elkanderen te plaatsen; maar hier is bovendien noodig, dat men de betrekking, waarin de geest zich die voorwerpen voorstelt, afzonderlijk aanwijze, (*lesfen van zijnen vader*). Dit is het gene men beheerfching noemt, waarvan wij in het vervolg nader spreken zullen. Voorts worden in het opgegeven voorbeeld, de woorden *een goed kind*, welke het onderwerp der rede uitmaken, natuurlijk vooraan geplaatst, omdat het daardoor uitgedrukte in de rij der denkbeelden de eerste plaats bekleedt. Hierop volgt natuurlijk de voorstelling van het gene een goed kind doet, hier in het algemeen door *volgen* aangewezen, en daarna de meer bepaalde opgave van het gene hij volgt, *de lesfen* namelijk *van zijnen vader*.

Het te voren gemelde en tot dus verre opgehelderde grondbeginfel der woordvoeging is in zekere mate voor alle talen gemeen; doch men is in onderscheidene talen in de toepassing daarvan op eene verschillende wijze te werk gegaan, naar het geen de bijzondere aard der talen schein te vorderen, en aan hen, die dezelve gebruikten, voegzaamst voorkwam. Wij het laatste oogpunt beschouwd, heeft ie-

dere taal, en gevolgelijk ook de Nederduitſche, eene bijzondere woordvoeging. Het is hier ons oogmerk alleen over die woordvoeging te ſpreken, welke aan onze moedertaal, in onderſcheiding van andere talen, eigen is. Om dit onderwerp, zoo veel mogelijk, volledig en geregeld te verhandelen, zullen wij, in drie afzonderlijke Hoofdstukken, eerst over de verbinding van enkele woorden, daarna over de orde, waarin de woorden in eene rede op elkander volgen, en eindelijk over het zamenſtel en de onderſcheidene ſoorten van volzinnen ſpreken.

I. HOOFD-

I. H O O F D S T U K.

Over de verbinding van enkele woorden.

A. OVER DE LIDWOORDEN EN DERZEL-
VER VERBINDING MET ZELFSTANDIGE
NAAMWOORDEN.

§. 1. **D**e *Lidwoorden* zijn, gelijk men weet, bij ons twee in getal, met name het bepalend *de, het*, en het onbepalend *een*. Derzelve dienst bij zelfstandige naamwoorden mogen wij mede als uit de Spraakkunst bekend vooronderstellen; weshalve hier alleen hunne vereeniging met de gemelde woorden in aanmerking komt.

§. 2. Niet alle zelfstandige naamwoorden dulden het bepalend lidwoord voor zich. Van dezen aard zijn alle eigennamen van landen, steden en personen, als *Frankrijk, Holland, Amsterdam, Delft, Pieter, Paulus* enz., die, wanneer zij geen bijvoegelijk naamwoord voor zich

zich hebben, nimmer het bepalend lidwoord voorop nemen. De reden is deze, omdat zij, niet dan een enkel voorwerp aanduidende, en dus in zich zelve reeds genoeg bepaald zijnde, geene nadere bepaling door middel van het lidwoord noodig hebben. Het gebruik echter heeft hiervan de namen van rivieren uitgezonderd, welke altijd het bepalend lidwoord voor zich hebben, als *de Maas, de Amstel, het IJ, de Rijn* enz. Ook wordt dit lidwoord voor alle eigennamen geplaatst, zoo dikwerf zij een bijvoegelijk naamwoord bij zich hebben; als *het magtige Frankrijk; het handeldrijvend Holland; het volkrijk Amsterdam; de brave Pieter* enz. In een enkel geval ook vorderen eigennamen, zelfs zonder bijvoegelijk naamwoord, het lidwoord voorop, als *Leyden, het Athene van Holland; Vondel, de Virgilius van Nederland; Bosuët* (een beroemd Fransch redenaar) *de Demosthenes van Frankrijk* enz. Doch, wanneer men de opgegevene voorbeelden met eenige opmerking gadeslaat, zoo ontdekt men, dat de woorden *Athene, Virgilius, Demosthenes*, in het verband, waarin zij voorkomen, geene wezenlijke eigennamen, maar in der daad geslachtenamen zijn. *Athene* toch beteekent zoo veel als *de zetel van kunsten en wetenschappen; Virgilius*, zegt hetzelfde, als *de grootste dichter; Demosthenes*, als *de beroemdste redenaar*.

§. 3. Niet enkel de eigenlijk gezegde eigennamen van landen, steden en personen nemen geen lidwoord voor zich, maar ook in verscheiden andere gevallen en voor andere zelfstandige naamwoorden, wordt hetzelfde wegge-

laten. Zoo komt hetzelfde niet te pas, wanneer eene zaak in den onbepaaldsten zin genomen wordt. Dus zal een dorstige of hongerende u zeggen: *geef mij water, geef mij brood*, omdat het hem niet om zeker bepaald water, om dit of dat brood, maar in het algemeen om deze voorwerpen ter bevrediging van zijne behoeften te doen is. Hetzelfde geldt omtrent de uitdrukkingen *hard als ijzer, zacht als boter, wit als sneeuw, week als was* en meer dergelijke, als waarin alleen de soort of stoffe in het algemeen, niet eenig bepaald voorwerp van die soort of stoffe bedoeld wordt.

§. 4. Men zal het voorgestelde ligtelijk ook tot andere uitdrukkingen kunnen uitbreiden, als *te paard rijden, over land reizen, te voet gaan, te huis blijven, aan zee wonen, buit behalen, netten breiden, brood bakken, water scheppen, lof verdienen, hoop voeden, waarheid zoeken, handel drijven, bier brouwen, met bloed bemorst*, en honderd andere, welke allen dit gemeen hebben, dat de daarin voorgestelde zaken of voorwerpen slechts in het algemeen worden aangeduid, zonder dat men op eenige bepaalde zaak of eenig bijzonder voorwerp, met uitsluiting van andere van dezelfde soort, het oog heeft.

§. 5. Dezelfde onbepaaldheid van bedoeling is oorzaak van de weglating des lidwoords in eene menigte van gezegden, welke als spreken gebruikt worden; als *noad breekt wetten; armoede zoekt list; na regen komt zonneschijn; men kan geen ijzer met handen breken; olie in het vuur werpen* en vele andere van gelijken aard.

§. 6. Er zijn ook woorden, met namt die, welke niet een voorwerp in de natuur voorhanden, maar eene zaak, welke alleen in de menschelijke beschouwing bestaat, uitdrukken, waarbij men somwijlen het lidwoord naar welgevallen kan weglaten of plaatsen, als *waarheid zoeken, gerechtigheid najagen*, of de *waarheid zoeken, de gerechtigheid najagen* enz.

§. 7. Het lidwoord wordt verder nog weggelaten voor de uitdrukking der waardigheid van algemeen bekende personen, het zij die waardigheid achter of voor den naam geplaatst worde; als *Prins Willem de eerste; Keizer Karel de vijfde; Koning Lodewijk de zestiende*; of ook *Willem de eerste, Prins van Oranje; Karel de vijfde, Keizer van Duitschland; Lodewijk de zestiende, Koning van Frankrijk*. Desgelijks zegt men, *Oldenbarneveld, Advokaat van Holland; de Wit, Raadpensionaris van Holland; Michiel de Ruiter, Luitenant Admiraal der vereenigde Nederlanden*. Doch, wanneer, in de laatstgenoemde gevallen, de naam der waardigheid dien des perfoons vooropgaat, vereischt dezelve het bepalend lidwoord voor zich, als *de Advokaat Oldenbarneveld; de Raadpensionaris de Wit; de Luitenant Admiraal de Ruiter*.

§. 8. Eindelijk wordt het lidwoord nog weggelaten, wanneer een of meer personen worden aangesproken, als: *kinderen, eest uwe ouders; snapper, houd u stil*; of ook met een bijvoegelijk naamwoord voorop; als *goede God! lieve Vader!* enz. De reden is duidelijk, omdat namelijk door de aanspraak zelve de aangesproken persoon genoegzaam bepaald en aangeduid wordt. §. 9.

§. 9. Beide lidwoorden, het bepalend en onbepalend, hebben dit met elkander gemeen, dat zij altijd het zelfſtandig naamwoord, gelijk ook het bijvoegelijk naamwoord, dat voor dezelve geplaatst wordt, vooropgaan; als *de ſtad, het ſlot, een boek; de groote ſtad, het ſterke ſlot, een goed boek*. Deſgelijks volgen zij beide het geſlacht, den naamval en het bepalend ook het getal van het naamwoord, 't welk zij voorafgaan; als *eene ſchoone roos; het gezeggelijk kind; de vreugde van eenen welbeſteden dag; de genietingen des levens* enz.

§. 10. Het bepalend lidwoord kan nimmer in het mannelijke en vrouwelijke, maar wel in het onzijdige geſlacht zonder zelfſtandig naamwoord ſtaan. Dus wordt *het* ſomwijlen voor *dat*, of *hetzelve* gebruikt; b. v. *ik heb daar een fraai boek gelezen; wilt gij het zien?* Het verdere gebruik van dit *het*, of voor onperſoonlijke werkwoorden, als *het dondert, regent, het berouwt, het verdriet mij*; of om van een bepaald voorwerp onbepaald te ſpreken, als *het is mooi weêr, het zijn lieve kinderen*; of eindelijk om eene rede onbepaald te beginnen, als *het gebeurt eens* enz. — mag ik onderſtellen, dat uit de Spraakkunſt genoeg bekend zal zijn.

§. 11. Het niet bepalend lidwoord *een*, zoo veel zeggende als *een uit velen*, zonder het voorwerp nader te bepalen, is uit zijnen aard voor geen meervoud vatbaar. Men laat derhalve in het meervoud, wanneer men eenige voorwerpen onbepaald wil aanduiden, eenvoudig het lidwoord weg. Wil men dus b. v. het zeggen; *een braaf kind bemint zijne*

ouders: in het meervoud overbrengen, zoo zegt men; *brave kinderen beminnen hunne ouders*.

§. 12. Het onbepalend lidwoord kan somwijlen op zich zelve staan, wanneer namelijk het zelfstandig naamwoord, waartoe het behoort, kort te voren in de rede voorkomt, bij voorbeeld: *wie geeft mij een boek? hier is er een. Geef mij uwe pen, indien gij er eene hebt*.

§. 13. Wanneer meerdere zelfstandige naamwoorden van hetzelfde getal en geslacht bijeen gevoegd worden, zoo kan men volstaan met het bepalend lidwoord alleen voor het eerste te plaatsen, bij voorbeeld; *de wijsheid, liefde en godsvrucht van dezen man*. Hetzelfde kan geschieden ten aanzien van naamwoorden van het mannelijke en vrouwelijke geslacht, mits dezelve in den eersten naamval staan, bij voorbeeld: *de vrijheidsliefde, heldenmoed en standvastigheid onzer voorvaderen hebben dit land vrijgemaakt*. Ook is er geene reden, waarom men dit niet zou mogen doen bij woorden, die in getal verschillen, wanneer het lidwoord voor beiden hetzelfde is, bij voorbeeld: *ik heb de bockerij en kunstvertrekken van mijnen vriend bezigtigd*.

§. 14. Doch wanneer woorden van het onzijdige en mannelijke of vrouwelijke geslacht in den eersten naamval bijeenkomen, en bovendien, wanneer verbogene naamvallen van onderscheiden geslacht en getal worden zamengevoegd, zoo moet het bepalend lidwoord noodzakelijk herhaald worden, als: *de dood en het leven — het begin, de voortgang en het einde eener*.

eener zaak — de genoegens van de lente en den zomer — zich aan den wellust en de behoringen der zinnen overgeven.

§. 15. Het kan echter niet zelden te pas komen, dat men, ook buiten de laatst voorgestelde gevallen, het bepalend lidwoord herhaale, wanneer men namelijk bij elk der onderscheiden voorwerpen, welke men opnoemt, de aandacht wil vestigen, als: *de vorst en de onderdaan, de rijke en de arme, de aanzienlijke en de geringe zijn voor den regterstoel van God gelijk.* — Het onbepalend lidwoord *een* moet in de meeste gevallen herhaald worden, als *eene roos en eene tulp zijn twee schoone bloemen.*

§. 16. Het onbepalend lidwoord wordt in den vierden naamval dikwerf zonder verbuiging geschreven, als *hij gebruikt altijd een' langen omhaal van woorden voor eenen.* Ook het bepalend lidwoord ondergaat in den dichterlijken stijl dikwerf verkorting, als *d' ondergang voor den ondergang, 's levens steile baan voor des levens, 't genoeg voor het genoeg* enz. — In den gewonen schrijfstijl moet men zich van dergelijke verkortingen spaarzaam bedienen, als onbestaanbaar met den aard onzer taal, waarin de woorden met alle hunne letters geheel worden uitgesproken. Er zijn nogtans uitdrukkingen, waarin de verkorting van *des* tot 's algemeen is aangenomen, als *buiten 's lands, onder 's hands* enz. Ook in enkele andere gevallen heeft die weglating geene zwaarigheid, als *een bevel van 's konings wege uitgevaardigd; 's menschen lot op aarde is gemengd uit goed en kwaad.* Desgelijks kan het som-

sonwijken tot 't verkort worden; vooral wanneer hetzelfde meermalen achtereen in de rede voorkomt, en de woorden, die hetzelfde vereischen, met eenen klinker aanvangen.

B. OVER DE ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

1. *Verbinding van twee of meer zelfstandige woorden.*

§. 17. De verbinding van twee of meer zelfstandige naamwoorden met elkander is voornamelijk tweederlei, voor zoo verre zij of in eene gelijke of in eene *ongelijke* betrekking tot elkander staan. De eerste soort van verbinding heeft plaats, wanneer twee of meer zelfstandige naamwoorden dezelfde zaak uitdrukken, of het eene ter verklaring en nadere bepaling van het andere moet dienen, of eindelijk wanneer zij benamingen zijn van verscheiden nevens elkander geplaatste zaken. Bij de laatste soort van verbinding zijn de betrekkingen menigvuldig en worden op onderscheidene wijzen aangeduid.

2. *Verbinding van twee of meer zelfstandige naamwoorden, in eene gelijke betrekking.*

§. 18. Twee of meer zelfstandige naamwoorden, als benamingen van dezelfde zaak bijeenkomende, staan natuurlijk in denzelfden naamval, als *Koning Lodewijk; de Luitenant Admiraal de. Ruitter; onze Heer en Zaligmaker Jezus Christus.*

§. 19.

§. 19. Hetzelfde heeft plaats, wanneer van twee of meer bijeengeplaatste zelfstandige naamwoorden het laatste of de laatste tot verklaring en nadere bepaling van het eerste dienen moeten, in welk geval zij echter niet noodzakelijk in getal overeenkomen: *Willem de derde, Koning van Engeland, Stadhouder der vereenigde Nederlanden. De Ruiter, de grootste zeeheld zijner eeuw. Amsterdam, de aanzienlijkste stad van Holland, de geboorteplaats van vele beroemde mannen. In de dagen van Saul, den eersten Koning van Israël. De verkeerdheden der menschen, de voornaamste bron van hunne ellenden. De letteroefeningen, de beste troost in het ongeluk.*

§. 20. In denzelfden naamval eindelijk staan insgelijks twee of meer zelfstandige naamwoorden, benamingen zijnde van onderscheidene voorwerpen, wanneer zij, uit hoofde van hunne gelijke betrekking tot hetzelfde werkwoord, nevens elkander geplaatst worden, als: *gehoorzaamheid en leergierigheid zijn het schoonste sieraad van kinderen. Een braaf zoon eert zijnen vader en zijne moeder. Gezondheid, een goede naam en vergenoegdheid zijn de beste schatten. Hij stelt zijne bezittingen, zijne eer en zijn leven in de waagschaal. Hij vreest God, menschen noch wetten.*

3. *Verbinding van twee of meer zelfstandige naamwoorden in eene ongelijke betrekking.*

§. 21. Nog menigvuldiger zijn de gevallen, waarin twee of meer zelfstandige naamwoorden

200-

zoodanig met elkander verbonden worden; dat zij van elkander in naamval verschillen of met andere woorden in eene ongelijke betrekking staan. Dit kan op drierlei wijze geschieden: 1. door een voorzetsel, als: *liefde tot de deugd; hoop op betere tijden; zegen van den hemel; menschen uit de stad*; 2. door verbuiging der woorden in den tweeden naamval, als, *de genietingen des levens; de bekoorlijkheden der lente; de gunst der menschen*; 3. of door het achterste woord onveranderd te laten, als, *een stapel boeken; een bos druiven* enz. In dit laatste geval heeft eene uitlating van het voorzetsel plaats, en een *stapel boeken, een bos druiven* enz. is zoo veel als *een stapel van boeken; een bos van druiven* enz.

§. 22. Omtrent de verbinding van een zelfstandig naamwoord in den verbogenen tweeden naamval met een ander zelfstandig naamwoord valt op te merken, dat het eerste geen lidwoord voor zich hebbende het laatste doorgaans vooraf moet gaan, als *Davids Psalmen; Vondels Treurspelen; Gods rechtvaardigheid; Koning Salomons regering* enz.

§. 23. Het laatste bijgebrachte voorbeeld leidt ons tot eene andere aanmerking, hierin bestaande, dat, wanneer twee zelfstandige naamwoorden, die slechts één denkbeeld uitmaken, met een derde in eene ongelijke betrekking verbonden worden, alleen het tweede of achterste de s, het teeken van den tweeden naamval, aanneemt. Dus maken in *Koning Salomons regering* de beide eerste woorden slechts één denkbeeld uit, weshalve het teeken van den tweeden naam-

naamval ook alleen achter het laaſte komt. Hetzelfde heeft plaats in *Koning Frederiks wetboek*; *Oom Pieters huishouding*; *Graaf Lodenwijks intogt* enz.

§. 24. In plaats van den verbogenen tweeden naamval komt ook dikwerf het voorzetsel *van* met den vierden naamval, als *de genoegens van het leven* voor *de genoegens des levens*; *de bekoorlijkheden van de lente* voor *de bekoorlijkheden der lente*; *de bevelen van den Koning* voor *de bevelen des Konings*. Dit voorzetsel behoort altijd de plaats van den verbogenen tweeden naamval te vervangen, zoo dikwerf men een beheerscht wórdend zelfſtandig naamwoord, het welk geen lidwoord voor zich heeft, achter het beheerschende wil plaatsen, als *de Treurspelen van Vondel*, niet *de Treurspelen Vondels*; *de Psalmen van David*, niet *de Psalmen Davids* enz. Desgelijks moet het voorzetsel doorgaans gebruikt worden, wanneer het beheerschte zelfſtandig naamwoord een voornaamwoord, het zij met of zonder bijvoegelijk naamwoord, voor zich heeft, als: *de bevelen van mijnen vader*; *de vermaningen van mijnen braven leermeester* enz.

§. 25. Ook twee tweede naamvallen kunnen met elkanderen vereenigd worden, in welk geval de laaſte van den eerſten afhangt, als: *de onbestendigheid der goederen dezer wereld*. Doorgaans moet men ter vermindering van wanluidendheid een' dezer naamvallen met *van* omſchrijven, als: *de weldadige vruchten van de beoefening der wetenschappen*; *de verwaarlooſing van het gebod der liefde* enz.

C.

C. OVER DE BIJVOEGELIJKE NAAMWOORDEN.

§. 26. De bijvoegelijke naamwoorden staan voor de zelfstandige naamwoorden, waartoe zij behooren en volgen dezelve in naamval, geslacht en getal, als: *de naarfte leerling; de gehoorzame dochter; het brave kind.*

§. 27. Van het eerstgenoemde heeft alleen eene schijnbare uitzondering plaats, wanneer bij eigennamen, ter onderscheiding van anderen van denzelfden naam, het bijvoegelijk naamwoord met het lidwoord voorop achter den eigennaam geplaatst wordt, als: *Willem de eerste; Lodewijk de veertiende; Alexander de groote.* Immers is dit hetzelfde, als of men zeide *Willem, de eerste Willem* (in onderscheiding van andere) enz. welk laatste *Willem* alleen korthedshalve verzwegen wordt.

§. 28. Bijvoegelijke naamwoorden of deelwoorden komen echter ook somwijlen zonder eenig lidwoord achter zelfstandige naamwoorden, als: *de lof van de Ruiter, eenen held even menschlievend als dapper.* Doch in dit geval nemen zij de gedaante van bijwoorden aan, voor zoo verre zij geheel onverbogen blijven, zoo als uit het aangevoerde voorbeeld blijkt, en nog nader blijken kan uit de volgende: *Erasmus en de Groot, twee mannen de bewondering van alle eeuwen waardig*, dat hetzelfde is als of men zeide, *die de bewondering van alle eeuwen waardig zijn.* Achter de werkwoorden *zijn, worden, blijven* namelijk is het bijvoegelijk naamwoord altijd onverbogen, als: *de boomen zijn groen; de kinderen worden groot; de appels blijven zuur.*

§. 29.

§. 29. Een bijvoegelijk naamwoord kan eigenlijk niet zonder een zelfftandig naamwoord plaats hebben. In twee gevallen echter geſchiedt dit; 1) wanneer het in betrekking ſtaat tot een kort voorafgaand of volgend zelfftandig naamwoord, als *de naarfte leerling wordt geprezen, de trage veracht; de gerechtigheid draagt het zwaard in de eene, de weegſchaak in de andere hand.* 2) Wanneer het zelfftandig naamwoord ligt te raden is, als: *op den derden van Wijnmaand werd het belegerd Leyden ontzet*, dat is, op den derden dag.

§. 30. Bij zamengeſtelde zelfftandige naamwoorden heeft het bijvoegelijk naamwoord eigenlijk alleen betrekking tot het laafte lid der zamenſtelling, dat het geſlacht bepaalt, als: *de brave huisvader, de kunſtige uurwerkmaker.* Intuſchen heeft het gebruik hiervan in ſommige gevallen eene uitzondering gemaakt, als: *een zijden kouſenwever; het oude vrouwenhuis* enz., waar *zijden, oude* niet tot *wever* en *huis*, maar tot *kouſen* en *vrouwen* behooren, en als het ware een lid der zamenſtelling uitmaken; weshalve men dezelve niet ongevoegelijk door een dwarsſtreepje met hunne zelfftandige naamwoorden verbinden kan, op deze wijze: *zijden-kouſenwever* enz.

§. 31. Men kan, vooral in den gemeenzamen ſpreektrant, bij de vereeniging van twee bijvoegelijke naamwoorden, die denzelfden uitgang hebben, dien uitgang in het eerſte afkappen en alleen bij het tweede plaatſen; en duidt in dit geval de afkapping door een dwarsſtreepje aan, als: *eene troost- en zegenerijke leer; een uit- en inwendig gevoel.*

B

§. 32.

§. 32. De bijvoegelijke naamwoorden beheerschen ook naamvallen, en wel 1) den tweeden, als: *zijns verstands magtig; des doods schuldig; zijner onschuld bewust* enz.; doch dit gebruik behoort thans voornamelijk tot den hooger en schrijfstijl, terwijl men in den gewonen spreek- en schrijfrant zich meestal van voorzetselen of den vierden naamval bedient, als: *zijn verstand magtig; den dood schuldig; van zijne onschuld bewust* enz. 2) Andere vereischen den derden naamval, als: *niemand is Gode in magt gelijk; uw bezoek is mij aangenaam; een kind moet zijnen ouderen gehoorzaam zijn; het werken is u nuttig* enz. In den gemeenzamen stijl echter worden hiervoor meermalen voorzetselen gebruikt, als: *niemand is aan God gelijk; een kind moet gehoorzaam zijn aan zijne ouders; dit is nuttig voor u* enz. — 3) Den vierden naamval vorderen die bijvoegelijke naamwoorden, welke maat, gewigt, waarde of ouderdom aanduiden, als: *drie ellen lang; tien pond zwaar; vier stuivers waardig; veertien jaren oud* enz.

§. 33. De bijvoegelijke naamwoorden regeren, voor zoo verre zij deelwoorden zijn, den naamval, toebehoorende aan het werkwoord, waarvan zij genomen zijn, als: *luisheid is eene den mensch onteerende ondeugd*.

§. 34. Wanneer twee voorwerpen, met opzigt tot zekere eigenschap, door middel van den vergrootenden trap met elkanderen vergeleken worden, zoo moet achter dien trap altijd *dan* komen, als: *Pieter is naarstiger en leerzamer dan Karel; Mietje is grooter dan Lotje*. In de geveene voorbeelden ziet men dat

dat eene ongelijkheid wordt aangeduid. Doch, wanneer men eene gelijkheid wil uitdrukken, zoo geſchiedt dit door *zoo* of *even*, *als*, bij voorbeeld: *Mietje is even groot als Lotje; ik weet dit zoo goed als gij.*

§. 35. De overtreffende trap heeft den tweeden naamval, of een der voorzetselen *van*, *uit*, *onder* bij zich, als: *de beste der menſchen; de liefſte van allen; de rijkſte uit het dorp; de aanzienlijkſte onder zijne medeburgers.*

§. 36. De bijvoegelijke naamwoorden nemen ſomwijlen de natuur van bijwoorden aan, wanneer zij namelijk niet dienen, om de eigenschap van eenigen perſoon of zaak uit te drukken, maar alleen, om de beteekenis van een ander bijvoegelijk naamwoord nader te bepalen, als: *eene zacht ruiſchende beek; eene aangenaam riekende bloem* enz. Waar *zacht* en *aangenaam* niet tot *beek* en *bloem*, maar tot de eigenschappen, die aan beide worden toegekend, behooren.

D. OVER DE VOORNAAMWOORDEN.

§. 37. Van de *perſoonlijke voornaamwoorden* (om met deze te beginnen) worden die, welke den eerſten en tweeden perſoon aanduiden, zonder onderscheid van geſlacht gebezigd, omdat deze perſonen uit hunnen aard reeds genoeg bepaald en kennelijk zijn. De derde perſoon daarentegen, die tot allerlei afwezige voorwerpen betrekking heeft, komt in het enkelvoud onder drierlei geſlacht voor.

§. 38. Omtrent het vrij gemeenzaam gebruik

van *gijlieden*, *ulieden* in het meervoud zij aangemerkt, dat hetzelfde over het algemeen is af te keuren, als op eene verkeerde onderstelling rustende, en, zonder de duidelijkheid grootelijks te bevorderen, de rede met eene onbevallige herhaling van niets beduidende klanken bezwarende. *Gij* toch, hoe zeer thans, ook als enkelvoud, alleen in gebruik zijnde, is oorspronkelijk een meervoud, terwijl *du*, en in de verbogene naamvallen *dij*, het oude en echte enkelvoud is. Voorts is het gemeenlijk ook van elders genoeg blijkbaar, of de rede tot een' of meerdere personen gerigt zij.

§. 39. Niet zelden volgt achter een voornaamwoord een zelfstandig naamwoord, het welke ter nadere omschrijving van hetzelfde dient. In dit geval moet het zelfstandig naamwoord met het persoonlijk voornaamwoord in getal en naamval overeenkomen; doch het geslacht kan verschillen, als: *ik schonk hem, dien verrader, te onbedacht mijn vertrouwen. Hij gaf mij, zijnen opregten vriend, gehoor. Dit boek wordt u, den vlijtigsten en gehoorzaamsten leerling, ten geschenke gegeven. Het affterven van hem, de hoop en het sieraad van zijn geslacht, wordt door allen betreurd.*

§. 40. Het voornaamwoord van den derden persoon volgt gemeenlijk het geslacht der voorwerpen, waartoe het betrekking heeft, niet dat der woorden, waardoor die voorwerpen worden aangeduid, als: *zijne Majesteit gaf te kennen, dat hij verlangde. Het meisje liet het kind vallen, dat zij op haren arm droeg. De Min (Cupido) lachte, toen hij mij zijnen pijl in het hart geschoten had. De woorden zelve*

in-

intuſchen behouden altijd het hun eigen geſlacht, als: *de pijlen der Min*, niet *des Mins* of *van den Min*; *de wagen van de Zon*, niet *van den Zon*, offchoon men van de *Zon*, naar de Heidenſche fabelleer als een God voorgeſteld, zegt, dat *hij zijnen wagen ment*.

§. 41. Het wederkeerige *zich* wordt gebruikt, wanneer het werkwoord op den handelenden perſoon zelven te rug werkt, als: *hij beroemt zich* niet *hem*; *hij verſpreekt zich*; *zij vermoeit zich*; *zij eigenden het zich toe*. — Somwijlen vindt men *zich* ook voor *elkanderen* gebruikt, als: *zij omhelſden zich* enz. Doch dit gebruik behoort, als onbeſtaanbaar met den aard onzer tale, vermijd te worden.

§. 42. Wanneer het voornaamwoord van den derden perſoon niet tot den perſoon, die het hoofdonderwerp der rede is, maar tot eenig' ander' voorafgaand' perſoon betrekkelijk is, zoo moet hetzelfde, duidelijkheidshalve, met de voornaamwoorden *deze*, *die* of *deze* verwiſfeld worden, b. v.: *de veldheer was gewond in den ſlag, en, toen hij door den heelmeeſter verbonden zou worden, kreeg deze* (of *deze*, niet *hij*) *eenen kogel in het hoofd*. Nu is het duidelijk, dat met het laaſte op den *heelmeeſter* gedoeld wordt; doch, wanneer voor *deze* of *deze* het voornaamwoord *hij* geſteld wordt, zoo ontſtaat er gevaar van miſverſtand, aangezien dit *hij*, volgens den aard onzer tale, tot het hoofdonderwerp der rede, en dus hier tot *veldheer*, terug gebragt moet worden.

§. 43. *Men* laat het geſlacht en den perſoon onbepaald: *men zingt*; *men lacht* enz. — Voorts dient omtrent dit *men* nog aangemerkt, dat hetzelfde kwalijk tot *m'* verkort wordt,

aangezien en geen uitgang is, maar tot het woord zelf behoort.

§. 44. *Iemand* en het tegengefelde *niemand* kunnen mede tot de perfoonlijke voornaamwoorden gebragt worden. Ten aanzien van dit laatste merken wij aan, dat hetzelfde altijd *dan*, nooit *als* achter zich moet hebben, als: *ik kende niemand in de stad dan hem*, niet *als hem*. Hetzelfde geldt omtrent *niets*, *nooit*, *nergens*, *ander* enz.

§. 45. De *bezittelijke voornaamwoorden* zijn in der daad niets anders dan bijvoegelijke woorden, van de perfoonlijke voornaamwoorden gevormd. Uit dien hoofde volgen zij ook, bij hunne verbinding met zelfftandige naamwoorden, de regelen, die te voren omtrent de bijvoegelijke naamwoorden zijn opgegeven.

§. 46. Wij hebben, zoo in het enkel- als meervoud, twee bezittelijke voornaamwoorden van den derden perfoon voor de beide geflachten, *zijn*, namelijk, *hun* en *haar*, welke wij onderscheiden gebruiken, naarmate van een mannelijk of vrouwelijk voorwerp gefproken wordt. Dus zegt men van eenen koning, *zijne*, van eene koningin, *hare majesteit*, en zoo in alle andere gevallen. Wij maken hiervan voornamelijk gewag, om te doen opmerken, welk eene aanwinst van duideljkheid zulks aan onze taal geve boven vele andere talen, die eene dergelijke onderscheiding misfen.

§. 47. De bezittelijke voornaamwoorden worden, even als de perfoonlijke (zie §. 40.) op het geflacht van den perfoon, niet op dat van het woord, betrekkelijk gemaakt, als: *de Min* (Cupido) *fchiet zijne pijlen*; *de Zon* (voor den

den *Zonnegod* genomen) *beklimt zijnen wagen; het wijf verwaarloost hare kinderen* enz.

§. 48. Wanneer zelfſtandige naamwoorden van hetzelfde geſlacht en getal voorafgaan, kan het ſomwijlen onzeker zijn, waartoe het bezittelijk voornaamwoord gebragt moet worden. In dit geval behoort men voor *zijne, hunne* of *hare*, den tweeden naamval *dezzelfs* of *derzelve* in plaats te ſtellen, wanneer een andere dan de handelende of hoofdperſoon der rede bedoeld wordt, waartoe het bezittelijk voornaamwoord uit zijnen aard terug keert. Dus moet men zeggen: *Titius meldt zijnen vriend, dat hij dezzelfs huis verkocht heeft*; wanneer niet het huis van Titius, maar dat van zijnen vriend bedoeld wordt. Doch, zoodra het verband der rede alle onzekerheid hieromtrent uitsluit, behoeft men zich aan het voorgestelde niet te houden. Dus, bij voorbeeld, is er geene zwarigheid, om te zeggen: *Titius meldt zijnen vriend, dat hij aan zijn verzoek voldaan heeft*, wijl de zin hier genoeg leert, dat het laafte *zijn* niet anders dan tot *vriend* behooren kan.

§. 49. Achter de werkwoorden *zijn, blijven* enz. worden de bezittelijke voornaamwoorden ook, even als de bijvoegelijke naamwoorden, onverbogen gebruikt, als: *de bezitting is mijn; het goed blijft uw*. Ook vooraan: *zijn is de erfenis; uw is het rijk*.

§. 50. Omtrent de *vragende* voornaamwoorden merken wij eerſtelijk aan, dat men in denzelfden naamval moet antwoorden, waarin gevraagd wordt, als: *wien behoort dit boek? mij* (volut: *mij behoort dit boek*). *Wie heeft dit*

geschreven? mijn broeder, (voluit: mijn broeder heeft dit geschreven).

§. 51. Nog merken wij aan, dat, in plaats van de vragende voornaamwoorden, in de verbogene naamvallen, van zaken dikwijls *waar* gebruikt wordt, als: *waarvan* (van welke zaak) *wordt hij beschuldigd? waarover* (over welke zaak) *hebt gij gesproken?* Doch, wanneer personen bedoeld worden, zoo behoort men, buiten den stijl der dichtkunst, zich van de voornaamwoorden te bedienen, als: *van wien* (van welken persoon) *spreekt gij? wien* (welken persoon) *zal het gelden?*

§. 52. De *aanwijzende* voornaamwoorden, dus genoemd, omdat zij onderscheidene voorwerpen aanwijzen, worden zoo wel met zelfstandige naamwoorden, of in betrekking tot dezelve, als op zichzelf staande, gebruikt, als: *die som is moeilijk. Kunt gij dezelve (namelijk som) maken? Zulken, die begeertig zijn iets nuttigs te leeren, wordt de gelegenheid daartoe aangeboden.*

§. 53. Men wachte zich voor het overtolig gebruik van het voornaamwoord *die, dat*, als: *mijne moeder die heeft het gezegd; het kind, dat is gevallen; voor: mijne moeder heeft het gezegd; het kind is gevallen.* Somwijlen echter, wanneer op den genoemden persoon eene breedere omschrijving volgt, is het gebruik van het voornaamwoord tot bevordering van den nadruk dienstig, als: *de brave leerling, die zijne onderwijzers bemint en eerbiedigt, die altijd zedig, werkzaam en oplettend is, die is lof en belooning waardig.*

§. 54. Door *deze* duidt men iets, dat nabij

en tegenwoordig is, door *gene* iets meer afgele-
gens aan, als *aan deze en gene zijde der rivier*: ook met betrekking tot een zelfſtandig naamwoord, als: *Pieter en Klaas zijn van een geheel tegengeſteld gedrag; deze (Klaas) doet alles, wat zijne ouders en leermeesters hem gebieden, gene (Pieter) weigert steeds hun te gehoorzamen.* Wanneer men van drie zaken ſpreekt, die van elkander aſſiggen, zegt men van de naaste *deze*, van de middelſte *die*, en van de verſt afgelegene *gene*, als: *ik zat in deze kamer, zij in die en hij in gene.* — *Deze en gene* worden ook dikwerf bijeengevoegd, om verſcheidene onbepaalde dingen van ééne foort aan te duiden, als: *ik heb dit uit deze en gene omſtandigheden opgemaakt.*

§. 55. Het onzijdige *dit* wordt altijd voor het werkwoord *zijn* gebruikt, ook wanneer daarop een zelfſtandig naamwoord van het mannelijk of vrouwelijk geſlacht, of in het meervoud volgt, als: *dit is zijne geliefſte bezigheid; dit zijn de nuttigſte oefeningen.* Hier voor *dit* te ſtellen *deze*, ſtrijdt tegen den aard van ons taalgebruik; gelijk daarmede niet minder ſtrijdig is het voornaamwoord achter het werkwoord te plaatſen, bij voorbeeld: *de zaak is deze; mijn vermaak is dit; voor: dit is de zaak; dit is mijn vermaak.*

§. 56. In plaats van de aanwijzende voornaamwoorden *deze* en *die*, kan men, doch in den ongebondenen ſtijl alleen van zaken, niet van perſonen, in de verbogene naamvallen ook hier en daar gebruiken, als: *er is hiervan (van deze zaak) veel geſproken; ik ſla daar aan (aan die zaak) geen geloof.*

§. 57. *Degene, hetgene* behoort tot de aanwijzende, niet tot de betrekkelijke voornaamwoorden. Men mag dus niet zeggen; *het gerucht; hetgeen* (voor *hetwelk*) *verspreidt wordt, is ongegrond*. Intusschen is *hetgene* of *hetgeen* voor *hetgene dat* reeds door het gebruik gewettigd, als: *hetgeen ik zeg is waarheid*.

§. 58. *Dezelve* en *dezelfde* verschillen grootelijks in nadruk van beteekenis. Het eerste zegt enkel zoo veel, als *die*, en wordt alleen met opzigt tot een voorgaand zelfstandig naamwoord gebruikt; het laatste verzekert, dat het niemand anders is, dan de bekende of bedoelde persoon, en heeft doorgaans een zelfstandig naamwoord bij zich. Het een en ander is blijkbaar in het volgend voorbeeld: *ik vroeg naar den leerling, die zoo fraai geschreven had; de meester wees mij denzelven en voegde er bij: dezelfde jongen munt ook in het lezen uit*. Somwijlen wordt *dezelfde* ook zonder zelfstandig naamwoord gebruikt, als: *hij is nog dezelfde, die hij altijd was*; of ook eenvoudig: *hij is nog altijd dezelfde*.

§. 59. De *betrekkelijke* voornaamwoorden, die eene tusschengevoegde uitdrukking naar een te voren genoemd voorwerp terug voeren, komen met hetzelfde in getal en geslacht overeen, maar hangen, met opzigt tot hunnen naamval, van de beheersching af, bij voorbeeld: *het kind, dat zich wel gedraagt, wordt door ieder bemind. Mijn vader, wiens woorden ik altijd geloof, heeft mij dit gezegd. De prijs, dien of welken ik ontvangen heb, bestaat in een fraai boek*.

§. 60. Wanneer twee of meer zelfstandige naam-

naamwoorden voorafgaan, zoo moet het voornaamwoord, dat op dezelve betrekking heeft, in het meervoud ſtaan, als: *de achting, toejuiching en het vertrouwen, welke hun ten deel vielen, niet hetwelk hun ten deel viel*, dat verkeerd zou zijn.

§. 61. In gevalle het betrekkelijk voornaamwoord tot eene geheele rede terug keert, komt er geene bepaling van het geſlacht te pas, en wordt derhalve het voornaamwoord in het onzijdige geſlacht geſteld, als: *ik vond de kinders bezig met hunne les te leeren, dat mij zeer aangenaam was.*

§. 62. In een enkel geval wordt het zelfſtandig naamwoord herhaald, wanneer, namelijk, dit laaſte te verre van het eerſte verwijderd is, om de betrekking duidelijk te maken, bij voorbeeld: *de meester had den leerlingen eene taak opgegeven, die zij gedurende den tijd, dat de ſchool zoude ſtil ſtaan, moesten afwerken; welke taak zij, bij hunne terugkomst, allen, afgedaan, medebragten.*

§. 63. *Welke* of *dewelke* wordt meestal in den deſtigen, het kortere *die* doorgaans in den gemeenzamen ſtil gebruikt. Men kan echter het laaſte ook in den meer verhevenen ſtil, ter behagelijke afwiſeling, bezigen. Ook wordt hetzelve in den eerſten naamval gemeenlijk achter de perſoonlijke voornaamwoorden gebruikt, als: *ik, die u bemin; hij, die mijn vriend wil zijn; wij, die uw geluk bedoelen.* In de verbogene naamvallen daarentegen wordt liefst *wie* of *welke* gebezigd, als: *hij, wien ik mijn geluk te danken heb; zij, welken (of wien) de fortuin gunstig geweest is enz.*

§. 64.

§. 64. Hetgeen ten aanzien der vragende voornaamwoorden is aangemerkt, dat namelijk daarvoor in de verbogene naamvallen, wanneer van zaken gesproken wordt, *waar* gebruikt kan worden, geldt insgelijks omtrent de betrekkelijke, als: *de pen, waarmede ik schrijf; de grond, waarop wij staan* enz.

E. OVER DE WERKWOORDEN.

I. Over de personen.

§. 65. Daar de kenteekening der personen aan het einde van onze werkwoorden niet scherp genoeg is, om alle misverstand en verwarring voor te komen, zoo vordert het Nederduitsch taalgebruik, dat men dezelve in den eersten en tweeden, en, bij afwezigheid van het zelfstandig naamwoord, hetwelk den persoon of de zaak uitdrukt, ook in den derden persoon door de voornaamwoorden aanduide. Het is dus strijdig met den aard onzer tale, wanneer men, gelijk in den gemeenzamen stijl wel eens geschiedt, het persoonlijk voornaamwoord weglaat, als: *hebbe uwen brief wel ontvangen; verklare bij dezen* enz. voor: *ik heb uwen brief wel ontvangen; ik verklare bij dezen* enz.

§. 66. In de gebiedende wijze nogtans, waat de aangefprokene of tweede persoon reeds genoeg bepaald is, wordt het voornaamwoord weggelaten, ten zij deszelfs plaatsing nadruks-halve noodzakelijk zij, als: *zoo uw broeder mij niet kan bijstaan, help gij mij dan.*

§. 67. Wanneer twee of meer werkwoorden

tot

tot denzelfden perſoon behooren, wordt deze ſlechts eens genoemd, als: *ik heb hem overal gezocht, maar niet gevonden. Hij leest, ſchrijft en cijfert zeer goed.* In eene rede nogtans, waar het werkwoord het perſoonlijk voornaamwoord voorafgaat, moet dit laaſte herhaald worden, als: *handelt gij echter tegen mijne waarſchuwung, en ſtort gij dus u zekven in het ongeluk, zoo moet gij op mijne hulp niet rekenen. Hij onderneemt het, en vermoedelijk zal hij gelukkig ſlagen.*

§. 68. Wanneer een naamwoord en een werkwoord eene zaak in haar geheel voorſtellen, dan behoeft, bij hare nadere beſchrijving, noch het naamwoord, noch het werkwoord herhaald te worden, b. v. : *beide leerlingen muntten elk in een bijzonder vak uit, de eene in het lezen, de andere in het ſchrijven.* Dikwerf ook wordt een werkwoord, hetwelk op twee perſonen betrekking heeft, bij den laaſten verzwegen, als: *Pieter houdt meer van ſpelen, Jakob van leeren. Het meisje bemint de poppen, de jongen de paarden.*

2. *Over de getallen of het enkel- en meervoud der werkwoorden.*

§. 69. De werkwoorden ſtaan altijd in hetzelfde getal, als de perſonen of zaken, waartoe zij betrekking hebben, als: *de hand blaſt; de nachtegalen fluiten.* Wanneer een werkwoord tot twee of meer voorafgaande voorwerpen, die in het enkelvoud ſtaan, betrekking heeft, zoo moet hetzelfde in het meervoud geſteld worden, als: *naarſtigheid, leergierigheid en gehoorzaamheid zijn het ſchoonſte ſieraad van kinderen.*
Doch,

Doch, wanneer het werkwoord voorafgaat, zoo kan hetzelfde, hoe zeer ook tot meerdere voorwerpen, en onder deze zelfs een dat in het meervoud staat, behoorende, nogtans in het enkelvoud staan, indien slechts het naastvolgend voorwerp enkelvoudig is, als: *er was in huis slechts één bed, ééne tafel en drie stoelen*. Ook in de rekenkunst staat achter getallen, die een meervoud uitdrukken, doorgaans een werkwoord in het enkelvoud, als: *zes en drie is negen; tweemaal vijf is tien* enz. —

§. 70. Het meervoud des werkwoords is verder noodzakelijk, wanneer het in het enkelvoud staande voorwerp der rede, door de bijvoeging van verschillende hoedanigheidswoorden, inderdaad twee onderscheidene voorwerpen aanduidt, als: *de ware en valsche Godsdienstijver verschillen hemelsbreedte in hunne uitwerksefen*. — Ook verdient hier nog eene oude en door kiesche schrijvers meermalen als eene fraaiheid gebezigde spreekwijze vermeld te worden, namelijk: *daar is er, voor daar zijn er; daar is er, die gelooven, die beweren* enz. — Deze spreekwijze nogtans moet slechts spaarzaam en niet dan in den deftigen stijl gebruikt worden.

§. 71. Wanneer onderscheidene personen voor een werkwoord geplaatst worden, dan geldt de eerste persoon boven den tweeden, en deze wederom boven den derden. Bij de vereeniging van den eersten en tweeden, of ook van den eersten, tweeden en derden persoon wordt meestal het meervoud van den eersten voor het werkwoord gesteld, als: *ik en gij*; of *ik, gij en hij, wij weten dit niet*. Ook komt dit *wij* wel eens

eens vooraan, bij voorbeeld: *wij, mijn vriend en ik, zijn bereid dit te doen.* Wanneer de tweede en derde perfoon bijeenkomen, zoo staat het werkwoord in den tweeden perfoon van het meervoud, als: *hij en gij, of gij en hij zijt daarvan getuigen geweest.*

3. Over de tijden der werkwoorden.

§. 72. De tijden worden, vooral in den dagelijkschen spreektrant, wel eens met elkanderen verwisfeld. Zoo gebruikt men den tegenwoordigen tijd voor den verledenen, wanneer van iets, dat kortelings voorviel, gesproken wordt, b. v.: *gij hoort, dat ik mijne zaak wel weet te verdedigen voor gij hebt gehoord.* Denzelfden tijd bezigt men ook voor den toekomenden, wanneer men iets bedoelt, dat kort aanstaande is: *gaat gij morgen ook naar buiten? ik kom spoedig weêr; voor: zult gij morgen ook naar buiten gaan? ik zal spoedig weêr komen.*

§. 73. Inzonderheid wordt in levendige verhalen de tegenwoordige tijd dikwerf voor den onvolmaakt verledenen in plaats gesteld, om den toehoorder bij het gebeurde als tegenwoordig te doen zijn, b. v.: *terwijl ik gerust op mijne kamer zit, hoor ik plotselijk iemand angstig om hulp roepen. Ik vlieg naar buiten, en zie eene vrouw in het water liggen. Ijflings spring ik in een schuitje, dat juist in de nabijheid lag, roei naar de ongelukkige toe en heb het geluk haar te redden.* Deze wijze van voorstelling, in de vertrouwelijke spreektaal niet ongemeen, wordt door schilderachtige geschiedschrijvers en bovenal door dichters dikwerf gebezigd.

§. 74.

§. 74. Nog merken wij aan, dat eene rede in denzelfden tijd moet worden voortgezet, waarin zij begonnen is, als: *ik gaf den ongelukkigen alles, wat ik bij mij had.* Om die reden moet ook het antwoord op eene vraag in denzelfden tijd van de vraag staan: *hebt gij uwen vriend binnen kort ook gezien? ja, ik heb hem gisteren bezocht.*

4. Over de wijzen der werkwoorden.

§. 75. De *aantoonende* wijze wordt gebruikt, om iets stelligs en zekers, de *aanvoegende* daar-entegen om iets twijfelachtigs en onzekers uit te drukken. Zoo dikwerf derhalve eene voorwaarde, een wensch of oogmerk, eenige hoop, vreeze of iets dergelijks wordt aangeduid, moet men zich van de aanvoegende wijze bedienen, als: *men stond hem deze som toe, onder beding, dat hij van alle verdere aanspraak op de erfenis afzage. Och! dat hij eenmaal wijs worde! De vader kastijdt zijnen zoon, opdat hij deugdzaam worde. Ik hoop, dat u dit geen kwaad moge doen. Ik vrees, of hij van die ziekte wel opkome.* — Wij zullen gelegenheid krijgen, om hierover bij de voegwoorden nog iets meer te zeggen.

§. 76. De *gebiedende* wijze wordt niet alleen gebruikt, om iets te bevelen, als: *doe het geen u gezegd is;* maar ook om op te wekken, te vermanen en te verzoeken of te bidden, als: *volg den raad uwer ouderen, en gij zult gelukkig worden. Zorg, dat ik alles in orde vinde. Geef, o God! ons uwen zegen.* Ook bedient men zich van deze wijze, om een mo-

gc-

gelijk geval verkort uit te drukken, als: *wees rijk zonder vergenoegd te zijn, en gij zult ongelukkig wezen, dat is, wanneer gij rijk zijt enz.* — Dit gebruik nogtans behoort alleen tot den ſtijl der welfprekendheid en dichtkunst.

§. 77. De *onbepaalde* wijze der werkwoorden, welke eene handeling zonder bepaling van perſoon voorſtelt, wordt ook dikwerf als een zelfſtandig naamwoord met en zonder lidwoord gebezigd, als: *het ſpelen moet alleen tot eene verpoozing van het werken dienen. Gehoorſamen is de pligt van kinderen. Ik ben moe van het wandelen. Hoog zingen is ſchadelijk voor de borst.*

§. 78. Omtrent de *deekwoorden*, welke aard en getal, naar wij onderſtellen, uit de ſpraakkunst genoeg bekend zijn, merken wij alleen het volgende aan. De *bedrijvende* deelwoorden kunnen denzelfden naamval bij zich hebben, als de werkwoorden, waarvan zij afgeleid zijn, als: *eene moed gevende vertroosting; een vrucht dragende boom; de zichzelven behagende dwaas.* — De *verledene* deelwoorden worden ſomwijlen ook in een' bedrijvenden zin gebezigd, als: *de ingebeelde zieke*, dat is, die zich inbeeldt ziek te zijn; *een eer- en pligtvergeten mensch*, dat is, die eer en pligt vergeten heeft. Zoo wordt ook iemand, die anderen dient, *een bediende* genoemd.

§. 79. Er is voorts in onze taal nog een bijzonder gebruik der deelwoorden aangenomen, bij 't welk een deekwoord, met een zelfſtandig naamwoord of een voornaamwoord verenigd, op zich zelf en als buiten verband tot de verdere rede ſtaat, b. v.: *de oorlog verklaard*

C

klaard zijnde, trok het leger buiten de grenzen. Dit afgedaan zijnde, ging de vergadering uit een. Men heeft lang getwist, of in deze spreekwijze de vierde of eerste naamval moet plaats hebben, *den oorlog of de oorlog verklaard zijnde*; doch het laatste is thans beflist. Intuschen houden wij, zonder de gemelde spreekwijze geheel te durven afkeuren, het daarvoor, dat men best doet, met dezelve, zoo veel mogelijk, te vermijden, en zich ten dien einde van eene omschrijving te bedienen, b. v.: *nadat de oorlog verklaard was enz.*

5. Over de hulpwoorden.

§. 80. Wanneer twee of meerdere werkwoorden in dezelfde betrekking bijeenkomen, wordt het hulpwoord, dat zij met elkanderen gemeen hebben, slechts eens geplaatst, b. v.: *alles, wat ik gezien, gehoord en bijgewoond heb, heeft mij geleerd, dat enz. Hij heeft mij beloofd, dat hij morgen bij mij komen en met mij wandelen zal. Gehoorzame en naarstige kinderen worden beloond, ongehoorzame en luije gestraft.*

§. 81. Men vermijde de ongepaste verdubbeling van het woord *hebben*, die wel eens gehoord wordt, als: *gij hebt het mij beloofd gehad*, voor *gij hebt het mij beloofd*; *ik heb het u wel voorspeld gehad*, voor *ik heb het u wel voorspeld*. Eene dergelijke overtolligheid heeft ook sijnwijlen in den lijdenden staat plaats, door de ongepaste vereeniging van de hulpwoorden *zijn* en *worden*, als: *mij is verhaald geworden*, voor *mij is verhaald*; *ik ben daartegen door mijnen vader dikwerf gewaarschurd*

geworden, waar ik ben gewaarſchurd voldoende was. Intuſſchen verwarre men met de afgekeurde verdubbeling van het hulpwoord hebben geenzins die gevallen, waarin dit woord in eenen anderen zin gebruikt wordt, als: ik heb heden veel te werken gehad, d. i. ik heb heden veel moeten werken. Ik heb lang eene groote ſom gelds liggen gehad, d. i. ik heb lang eene groote ſom gelds bezeten, die bij mij lag.

6. *Over de verbinding van het eene werkwoord met het andere.*

§. 82. Wij bedoelen hier niet de verbinding der werkwoorden door middel van voegwoorden, maar alleen die, waarbij het eene werkwoord tot nadere bepaling van het andere dient. Deze verbinding geſchiedt door het nader bepalend werkwoord, of als deelwoord, of in de onbepaalde wijze met of zonder *te*, bij het andere te voegen.

§. 83. Bij de verbinding der deelwoorden met de werkwoorden, blijven de eerſten, op de wijze van bijwoorden, onverbogen, als: *ik vond mijnen vriend ſtervende en alle hoop op zijn herfel vervlogen. Ik zag de droefheid op zijn gelaat geteekend. De boeken lagen verſpreid door de kamer.* Zoo wordt ook de beteekenis van het werkwoord *komen*; door bijvoeging van het verleden deelwoord, nader bepaald, als: *hij kwam haartig aangeloopt; hij kwam te paard gereden*; deſgelijks die van het werkwoord *gaan*, als: *alle hoop ging verloren.* Ook met *willen hebben* wordt het verleden deelwoord verbonden, als: *ik wil mijnen laſt vol-*

C 2 *voerd*

voerd hebben; ik wil het kind niet bedorven hebben, dat is: ik wil dat mijn last volvoerd worde; ik wil niet, dat het kind bedorven worde.

§. 84. Voorts geschiedt, volgens het boven aangemerkte, de verbinding van twee werkwoorden, door het nader bepalend werkwoord in de onbepaalde wijze met of zonder *te* achter het eerste te plaatsen. Met de onbepaalde wijze zonder *te* worden verbonden, 1) die werkwoorden, welke slechts eene omstandigheid aanduiden, die tot elk bedrijf betrekkelijk kan gemaakt worden, terwijl de handeling zelve door de onbepaalde wijze wordt uitgedrukt. Deze zijn *durven, kunnen, laten, moeten, mogen, willen, zullen*, als: *ik durf den meester niet tegenspreken; hij kan dien last niet dragen; hij laat een huis bouwen; ik moet deze taak afwerken; ik mag hem niet lijden; gij moogt dit niet doen; dat wil niets zeggen* (waar willen zoo veel als een hulpwoord is) ook *ik wil u alle hulp bewiizen; dit zal niet gebeuren.* 2) Eenige andere werkwoorden, waarvan de zin en handeling met die van het volgend werkwoord in de onbepaalde wijze als eene onafgebroken keten uitmaken. Van dien aard zijn; *heeten* (voor *noemen*, want in den zin van *bevelen* heeft het de onbepaalde wijze met *te* achter zich) *helpen, hooren, leeren, noemen, voelen, zien*, als: *dat heet ik werken; hij hielp mij mijn goed pakken; ik hoor de vogels zingen; ik leer op de fluit spelen*, ook voor *onderwijzen*, als: *hij leert de kinders lezen; dat noem ik tijd verkwisten; ik voel mijn hart kloppen; ik zie een' ooijevaar vliegen.*

§. 85.

§. 85. De onbepaalde wijze zonder *te* komt voorts ook achter *blijven*, als: *hij blijft liggen*; *hij blijft doorlezen*; achter *gaan*, als: *ga eens zien, wat daar gebeurt*; en, in den gemeenzamen stijl, *gaan slapen*, *gaan liggen*, *gaan eten* enz.; achter *komen*, als: *ik kom eens zien, hoe gij het maakt*; achter *vinden*, als: *ik vond dat papier op straat liggen*.

§. 86. Daar onze werkwoorden geenen eigenen lijdenden vorm hebben, maar dezen alleen door middel van hulpwoorden verkrijgen, zoo wordt de onbepaalde wijze zoo wel in een lijdenden als bedrijvenden zin bij ons gebezigd. Dus kan: *ik zie hem slaan*, *ik hoor hem roepen*, zoo wel beteekenen: *ik zie, dat hij slaat*; *ik hoor, dat hij roept*; als: *ik zie, dat hij geslagen*, *ik hoor, dat hij geroepen wordt*. Hieruit zou somwijlen dubbelzinnigheid kunnen geboren worden, welke men, of door omschrijving, of op eenige andere geschikte wijze, moet trachten te vermijden.

§. 87. Achter andere werkwoorden volgt de onbepaalde wijze met *te*, een voorzetsel, dat zooveel als *tot* beteekent. Dit voorzetsel komt voor de onbepaalde wijze, zoo dikwerf de beteekenis van het eerste werkwoord slechts eene strekking, toenadering heeft tot die van het volgende. Zie hier eenige voorbeelden. *Ik begeer, verlang, wensch hem te spreken*. *Ik hoop daartoe in staat te zullen zijn*. *Ik denk (ben voornemens) morgen naar buiten te gaan*. *Ik zal trachten, zien (voor trachten), pogen u te helpen*. *Ik ben bereid, gezind, genegen, verplicht u dien dienst te bewijzen*. *Ik bevel, ik gebast, ik heet, ik gebied, ik verbied u dit*

te doen. Hij weet zich niet naar anderen te schicken. Hij vergat zijne boodschap over te brengen: en zoo in honderd anderen. Ook achter zijn, vallen, hebben en staan volgt de onbepaalde wijze met *te*, om daardoor eene mogelijkheid of noodzakelijkheid uit te drukken, als: *hij is daar altijd te vinden*, d. i. hij kan daar altijd gevonden worden; *er valt nog veel op aan te merken*, d. i. er kan nog veel op aangemerkt worden; *er is nog veel te betalen*, d. i. er moet nog veel betaald worden; *ik heb nog iets te verrigten*, d. i. ik moet nog iets verrigten; *er staat ons nog veel te duchten*, d. i. wij moeten nog veel duchten. — Desgelijks komt achter het voorzetsel *zonder* doorgaans de onbepaalde wijze met *te*, als: *hij vertrok zonder afscheid te nemen*. In een enkel geval nogtans wordt *te* weggelaten, als: *hij ging zonder eten naar bed*. — Eindelijk wordt ook de onbepaalde wijze met *te* gebruikt, wanneer dezelve het onderwerp der rede uitmaakt, als: *het behage mij u te hooren*; *het is mijn pligt u te gehoorzamen*, of ook: *u te gehoorzamen is mijn pligt*.

§. 88. Die werkwoorden, welke de onbepaalde wijze *zonder te* achter zich ontvangen, hebben in den volmaakt en meer dan volmaakt verledenen tijd de onbepaalde wijze achter het hulpwoord, als: *ik heb hem zien wandelen*; *ik heb hem hooren spreken*; *hij heeft mij helpen dragen*; *ik heb hem doen verhuizen*; *ik heb hem laten schrijven*, en zoo in alle anderen.

§. 89. Die werkwoorden daarentegen, welke de onbepaalde wijze met *te* achter zich ontvangen, behouden in den volmaakt en meer dan vol-

volmaakt verledenen tijd de gewone wijze van vervoeging, als: *men heeft mij gelast, bevolen u dit ter hand te ſtellen; ik heb gehoopt, verlangd, gewenſcht hem te ſpreken; ik heb beloofd hem dit te zullen geven; ik had gemeend u eenen dienst te doen enz.* — Van dezen regel zijn nogtans eenige uitzonderingen, als *komen* voor gebeuren; b. v. *hij is komen te overlijden; behooren*, als: *ik had dit niet behooren te doen; weten*, als: *ik heb mij uit die zwaarigheid niet weten te redden.* Ook kunnen *trachten, pogen, zoeken* ſomwijlen de onbepaalde wijze, in plaats van het deelwoord, aannemen. — Opmerkelijk is verder nog de afwijking, welke in de werkwoorden *ſtaan, liggen, zitten* plaats heeft. Hier toch zegt men in de beide eerſte tijden: *ik ſta of ſtond te wachten; hij ligt of lag te ſlapen; ik zit of zat te ſchrijven*; terwijl men daarentegen in den volmaakt en meer dan volmaakt verledenen tijd zegt: *ik heb of had ſtaan wachten; hij heeft of had liggen ſlapen; ik heb of had zitten ſchrijven.*

7. *Verbinding van een werkwoord met een zelfſtandig naamwoord.*

§. 90. Een zelfſtandig naamwoord kan op tweederlei wijze met een werkwoord verbonden worden, of als het beheerſchende, of als het beheerſcht wordende deel. In het eerſte geval ſchikt zich het werkwoord in getal en perſoon naar het zelfſtandig naamwoord, als: *de klok ſtaat; de haan kraait; wij verlangen u te zien.* Of, wanneer de beheerſching in de onbepaalde wijze geſchiedt, zoo ontvangt deze de woordjes

te, om te of van voor zich, als: *ik had de eer of het geluk den eersten prijs te behalen; het doet mij vermaak u te zien; het was mijn oogmerk, om u te gemaect te gaan; ik heb een' afkeer van het liegen.*

§. 91. In het tweede geval, wanneer namelijk het zelfstandig naamwoord door het werkwoord beheerscht wordt, bedient men zich ter aanduiding van die beheersching van den verbogenen naamval, of ook, waar deze aanduiding te kort schiet, van voorzetselen, als: *de meester pree's den naarsfigen Pieter; hij klaagde over de traagheid van Karel.*

§. 92. De vierde naamval is, bij de beheersching van een zelfstandig naamwoord door een werkwoord, van het uitgestrekte gebruik. Dezen naamval vorderen alle bedrijvende werkwoorden voor datgene, het welk het regtstreeksch voorwerp is der handeling, als: *de meester staat den hond; de tuinman snoeit den boom; de paarden trekken den wagen; de arbeid versterkt den mensch.* Deze vierde naamval alleen wordt bij den lijdenden vorm in den eersten verwisseld; als: *de hond wordt geslagen door den meester; de boom wordt door den tuinman gesnoeid; de wagen wordt door de paarden getrokken; de mensch wordt door den arbeid versterkt.* Sommige werkwoorden, die in den bedrijvenden staat twee vierde naamvallen bij zich hebben, nemen in den lijdenden ook twee eerste aan, als: *ik neem hem vader; gij heet mij meester; waarvoor men in den lijdenden staat zegt: hij wordt vader door mij genoemd; ik word meester door u gheeten.*

§. 93. Kan, gelijk wij zeiden, alleen de vierde

de

de naamval bij den lijdenden vorm in den eersten verwisseld worden, zoo blijkt het, dat men verkeerdelijk die voorwerpen, welke bij den bedrijvenden staat in den derden naamval komen, bij den lijdenden in den eersten plaatst. Dus zegt men bij voorbeeld: *men gelastte hem, zijnen hoed af te zetten; hij leerde den jongeling de aardrijkskunde; alwaar hem en den jongeling niet in den vierden, maar in den derden naamval staan.* Men moet derhalve, deze uitdrukkingen in den lijdenden vorm overbrengende, zeggen: *hem werd gelast, zijnen hoed af te zetten; den jongeling werd de aardrijkskunde door hem geleerd.*

§. 94. Niet alleen de eigenlijk gezegde bedrijvende, maar ook de dusgenaamde *wederkeerige* werkwoorden vorderen achter zich den vierden naamval des perfoons, waarop hunne werking overgaat. Inderdaad toch zijn deze werkwoorden bedrijvend, en alleen daardoor van de werkwoorden, welke dien naam voeren, onderscheiden, dat hunne werking niet op andere voorwerpen overgaat, maar tot den handelenden persoon wordt terug gevoerd. Dus staat in de uitdrukkingen *ik schaam mij, ik bezin mij, ik verwonder mij*, het voornaamwoord *mij* telkens in den vierden naamval. Dezelfde naamval komt achter vele onpersoonlijke werkwoorden, welke eene bedrijvende beteekenis hebben, als: *het bevreemdt mij; het betreft u; het berouwt mij; het verdrijet mij.*

§. 95. Ook cenige *onzijdige* werkwoorden kunnen somwijlen een vierden naamval achter zich verkrijgen, wanneer zij een bedrijf aanduiden, hetwelk onmiddellijk op een ander voor-

C §

werp

werp overgaat, of ook tot den handelenden persoon terug keert, als: *bloed en etter zweeten; een' geweldigen dood sterven; den goeden strijd strijden; den langsten weg gaan; de trappen open afloopen; zich ziek of dood lagchen.* Hetzelfde geldt omtrent sommige onpersoonlijke werkwoorden, als: *het sneeuwt groote vlokken; het hagelt gansche steenen.*

§. 96. De vierde naamval komt ook altijd achter het hulpwoord *laten*, wanneer hetzelfde gebruikt wordt om eene opwekking, een bevel of verzoek uit te drukken, als: *laat ons vrolijk zijn; laat hem gaan; laat mij vertrekken.*

§. 97. Eindelijk wordt ook de bepaling van tijd door den vierden naamval uitgedrukt, en wel, 1. op de vraag *wanneer?* *Hij keerde den derden dag na zijne aankomst terug.* 2. Op de vraag *hoe lang?* *Ik heb den ganschen nacht gewaakt.* *Sommige insecten leven slechts éenen dag.* 3. Op de vraag *hoe dikwerf?* *Hij komt alle dagen bij mij.* Deze vierde naamvallen intusschen hangen, naar het schijnt, niet eigenlijk van de werkwoorden, maar van verzwegen voorzetselen af, als: *hij keerde op den derden dag terug; ik heb den ganschen nacht door gewaakt* enz. Ook de grootte, zwaarte, breedte, waarde en prijs van eenig ding worden door vierde naamvallen aangeduid, als: *hij is eenen duim gegroeid; het weegt een pond; het linnen is eene el breed; het kost eenen gulden.*

§. 98. Dan, hoe zeer ook de vierde naamval van het uitgestrekte gebruik bij werkwoorden is, worden nochtans ook andere naamvallen daar-

daarmede verbonden. Van den eerſten naamval hebben wij reeds gezien, dat dezelve bij den lijdenden ſtaat ſomwijlen zelfs tweemaal voorkomt, als: *hij wordt vader door mij genoemd.* Desgelijks kunnen de werkwoorden *zijn, blijven, worden* twee eerſte naamvallen bij zich hebben, als: *Pieter is een brave jongen; Jan blijft nog altijd dezelfde deugniet; Mietje wordt een lief meisje.*

§. 99. Oudtijds werd de tweede naamval ook bij vele onzer werkwoorden gevoegd, als: *zijner gedenken; zijner vergeten; zich zijner verwonderen; zich des ongelukkigen ontfermen, erbarmen; zich des wachten, hoeden; zich der zake aantrekken; zich zijner bekenſenis niet ſchamen*, en zoo in vele anderen. Thans is dit gebruik ſchier geheel verouderd, en alleen in den hoogerſten ſtil bij enkele woorden nog bewaard, als: *zijner gedenken; zich eener zake niet ſchamen; zich des ongelukkigen ontfermen.* Meestal gebruikt men ook hier een voorzetsel met den vierden naamval, als: *aan hem gedenken; zich over eene zaak niet ſchamen; zich over den ongelukkigen ontfermen.*

§. 100. Van uitgetrekter gebruik is de derde naamval bij de werkwoorden, wordende zowel bij bedrijvende, als onzijdige gevoegd. — Bij bedrijvende werkwoorden ſtaat het voorwerp, waartoe de werking zich niet regtſreeks uitſtrekt, in den derden naamval, terwijl het onmiddellijk voorwerp der werkinge in den vierden ſtaat, b. v. *iemand iets geven, ontnemen, bevelen, toezeggen, onthouden, voorſpellen, vertrouwen, toefaan, weigeren*, en honderd anderen. Wanneer men dus van eenen braven vader

der zegt: *hij geeft zijnen kinderen een goed voorbeeld*, zoo staat *zijnen kinderen* in den derden, *voorbeeld* in den vierden naamval.

§. 101. Desgelijks komt de derde naamval bij vele onzijdige werkwoorden, als: *hij blijft zijnen vriend steeds bij*; *hem is onrecht geschied*; *het bekwam hem kwalijk*; *het smaakt mij goed*; *de pen viel mij uit de hand*; *de hoed is hem van het hoofd gewaaid*, en zoo in vele anderen. Somwijlen gebruikt men voor den derden naamval ook het voorzetsel *aan* met den vierden, als: *dit boek behoort aan Pieter*; *hij heeft veel goeds aan mij gedaan*.

F. OVER DE TELWOORDEN.

§. 102. De *telwoorden* worden doorgaans, even als de bijvoegelijke naamwoorden, voor hunne zelfstandige naamwoorden geplaatst, als: *vier weken*; *zes maanden*; *tien guldens*; *op den derden dag der maand*. Somwijlen echter komen dezelve achteraan, als: *in het jaar vijftienhonderd twee en zeventig werd de Briel door de Watergeuzen ingenomen*. Ook bij de aanhaling van eene plaats uit eenig boek, waarbij men zich liefst van cijferletters bedient, als: *Psalms 1, vers 3*.

§. 103. Omtrent de urengetallen moet het volgende worden aangemerkt. Het meervoudige uren heeft een werkwoord in het enkelvoud bij zich, als: *het is drie, vijf, twaalf uren*. Ook wordt het woord *uur* somtijds weggelaten, als: *de klok slaat zes*; *hij kwam na half twaalf*. In dit geval wordt het telwoord niet zelden ver-

verbogen, als: *ik ben voor zesfen opgeſtaan; ik zal na vijven bij u komen.*

§. 104. Schoon de telwoorden doorgaans geen lidwoord voor zich dulden, kan en moet dit echter fomwijlen plaats hebben, wanneer zeker bepaald getal voorwerpen, met uitsluiting van andere, bedoeld wordt, als: *hij hee't de zes dukaten verdiend*, die namelijk, welke als belooning van zeker bedrijf werden uitgelooft. *Geef mij de tien guldens*, die namelijk, welke voor u liggen, of van welke geſproken werd. *Thales was een van de zeven Wijzen van Griekenland*, d. i. een van die zeven mannen, die, bij uitsluiting van anderen, *de Wijzen* genoemd worden.

§. 105. Natuurlijk ſtaat bij een meervoudig telwoord een zelfſtandig naamwoord in het meervoudige getal, als: *het kind is zestien maanden oud; het linnen koſt zestien ſtuivers de el.* Hiervan echter is eene enkele uitzondering. Zoo wil het gebruik dat, wanneer het getal een boven honderd en duizend is, het zelfſtandige naamwoord in het enkelvoud geſteld worde, als: *honderd en een gulden; tweehonderd en eene el; duizend en eene bladzijde; drieduizend en een jaar.* Inderdaad echter is dit minder eene uitzondering, dan wel eene verkorte wijze van ſpreken, als: *honderd en een gulden*, voor *honderd guldens en een gulden; tweehonderd en eene el*, voor *tweehonderd ellen en eene el*, en zoo in de overigen. Desgelijks hebben de telwoorden, met *half* zamengeſteld, ſchoon inderdaad eene meerderheid aanduidende, echter een zelfſtandig naamwoord in het enkelvoud bij zich,
als:

als : *derdehalf el ; vierdehalve stuiver ; zesdehalve gulden.*

§. 106. Opmerkelijk ook is de keurige onderscheiding, welke ons taalgebruik heeft ingevoerd, wanneer maten, sommen en gewigten, of als verdeeld, of als vereenigd, voorkomen. In het eerste geval staan zij natuurlijk in het meervoud, wanneer het daarbij gevoegde telwoord eene meerderheid aanduidt. In het laatste geval daarentegen staan zij in het enkelvoud, offchoon ook het telwoord een meervoudig getal beteekent. Dus zegt men: *er zijn vier lasten tarwe*, wanneer iedere last op zich zelve is en afzonderlijk wordt aangewezen. Doch, wanneer daarentegen deze vier lasten slechts ééne vergaderde menigte tarwe uitmaken, zoo zegt men: *er is vier last tarwe*. Desgelijks zegt men: *daar zijn honderd gulden*, wanneer men honderd stukken van die munt bedoelt. Doch, wanneer men slechts op de hoeveelheid gelds ziet, zonder de bijzondere geldsoort in aanmerking te nemen, zoo zegt men: *daar is honderd gulden*, het zij de waarde daarvan in andere geldmunten, of ook in guldens zelve voorhanden zij. Hetzelfde heeft ten aanzien van gewigten plaats. Zoo zegt men: *tien ponden suiker, thee*, wanneer de ponden afzonderlijk gewogen en gepakt zijn; maar integendeel, *een suikerbrood van dertig pond; een kistje thee van honderd pond*.

§. 107. Omtrent het woord *beide* moet aangemerkt worden, dat hetzelfde in het enkelvoud geplaatst wordt, wanneer het niet tot twee afzonderlijke voorwerpen, maar tot twee zaken betrekking heeft, welke als een geheel beschouwd kun-

kunnen worden, b. v.: *hij is gewoon veel te eten en lang te slapen; beide is schadelijk voor de gezondheid.*

§. 108. Omtrent *al, alle*, welke men tot de algemeene telwoorden kan brengen, hebben wij insgelijks het een en ander aan te merken. *Al* wordt onverbuigelijk gebruikt, wanneer het voor een lidwoord of bezittelijk voornaamwoord komt, als: *hij deed al den arbeid; ik heb al mijnen voorraad uitgeput; ik heb hem in al zijnen kommer getroost; al mijne vreugde is vervlogen.* In het meervoud echter kan het ook verbogen worden, b. v. *alle mijne bezittingen zijn verloren; alle uwe pogingen zijn vruchteloos.* — *Alle* in een' verzamelenden zin genomen, en zoo veel als *gansch, geheel* beteekenende, blijft onverbogen, als: *ik neem alle arbeid, die daaraan vast is, gewillig op mij. Door achteloosheid versteekt men zich van alle voorspoed. Hij ziet alle kommer geweken. De weelde verdooft alle gevoel van deugd.* — Desgelijks blijft het onverbogen, wanneer de daarbij gevoegde zelfstandige naamwoorden, schoon in het enkelvoud staande, echter een' verzamelenden zin hebben, als: *ik ken alle man van die plaats; men hoort er alle dag van; deze gewoonte heerscht onder alle volk.* — Daarentegen wordt *alle* verbogen, wanneer het de beteekenis van *elk, ieder, allerlei* heeft, b. v.: *hij is afkeerig van allen arbeid. Hij geeft zich aan allen wellust over.* Eindelijk zij nog gezegd, dat *alle* dikwerf dient, om den zin van het woord, waarbij het gevoegd is, te versterken, b. v.: *ik leg mij daarop met allen*

mo-

mogelijken ijver toe; hij vermaarde hem daartoe met allen ernst.

§. 109. *Aller*, gevoegd bij den overtreffenden trap der bijvoegelijke naamwoorden, beteekent zoo veel als *van allen*. Dus is *aller-grootste*, *alderbeste*, de grootste, de beste van allen. Hieruit blijkt het, dat deze uitbreiding van den overtreffenden trap verkeerdelijk gebruikt wordt, zoo dikwerf er slechts van twee voorwerpen gesproken wordt.

G. OVER DE BIJWOORDEN.

§. 110. Daar de meeste onzer bijvoegelijke naamwoorden ook als bijwoorden kunnen gebruikt worden, zoo kan het somwijlen onzeker zijn, of men een woord als bijvoegelijk naamwoord, of als bijwoord moet aanmerken; met andere woorden, of men hetzelfde tot het werkwoord of tot een naast voorgaand zelfstandig naamwoord betrekken moet. Dus kan b. v. de uitdrukking *hij beschrijft hem eenvoudig*, evenzeer beteekenen, *hij beschrijft hem op eene eenvoudige wijze*, als *hij beschrijft hem als iemand, die eenvoudig is*. Wordt nu dit laatste bedoeld, zoo moet men de dubbelsinnigheid door eene nadere verklaring ontwijken; *hij beschrijft hem als eenvoudig*, of *als een' eenvoudig mensch*.

§. 111. De bijwoorden moeten altijd onmiddellijk bij en doorgaans voor het woord geplaatst worden, waar hunne werking vereischt wordt, als: *het is mij altijd aangenaam u dienst te doen*, niet *het is altijd mij aangenaam, u dienst te doen*. Dikwerf kan door verplaatsing des

des bijwoords een geheel andere zin geboten worden. Zoo beteekent het zeggen: *het is mij niet geoorloofd te gaan*, geheel iets anders, dan: *het is mij geoorloofd niet te gaan*.

§. 112. Om eene gelijkheid in de wijze van werken aan te duiden, bezigt men de woordjes *zoo*, *even* en *als*, b. v. *Pieter kent zijne les zoo of even goed als Karel*. Eene ongelijkheid wordt uitgedrukt door den vergrootenden trap met *dan*, als: *Pieter kent zijne les beter dan Karel*. Wanneer men eene zaak, ten aanzien der werkinge, boven alle overige verheft, zoo bedient men zich van den overtreffenden trap, als: *Pieter kent zijne les het beste*. Of men plaatst voor dien trap *ten of op het*, als: *hij vermaande hem ten ernstigste; hij verzocht mij op het vriendelijkst*.

§. 113. Oudtijds plagt men in onze taal twee ontkenningwoorden bijeen te voegen, om de ontkenning te versterken, waartoe men zich gemeenlijk van *en*, bij omzetting voor *ne*, bediende, als: *ik en wist niet, wat te doen*. Doch het tegenwoordige gebruik heeft dit geheel verworpen en duldt geene bijenvoeging van twee ontkenningwoorden. Men bezige dus nimmer het woordje *niet* bij een werkwoord, waartoe reeds eene ontkenning ligt opgesloten, als: *hij ontkende dit niet gedaan te hebben*, voor *hij ontkende dit gedaan te hebben*: zelf& niet bij woorden, waarin de ontkenning niet zoo duidelijk vervat is, als: *wacht u het niet te zeggen*, voor *wacht u het te zeggen*. — *Niet* wordt ook meermalen gebruikt, om de bevestigende uitdrukking te versterken, als: *Hoe groot was niet*.

D

niet.

niet mijne verwondering, toen ik hem voor mijne oogen zag staan!

H. OVER DE VOORZETSELEN.

§. 114. De natuur en het gebruik der voorzetselen, mitsgaders hunne verdeeling in scheidbare en afscheidbare zijn, naar wij vertrouwen, uit de spraakkunst genoeg bekend. Wij zullen derhalve hier eenige andere aanmerkingen omtrent dezelve in het midden brengen.

§. 115. De voorzetsels, voor een zelfstandig naamwoord komende, beheerschen hetzelfde, of, met andere woorden, plaatsen hetzelfde in een verbogenen naamval. Oudtijds was deze veelal de tweede, waarvan wij nog de sporen overig hebben in *met der tijd, voor 's hands, in der daad, in aller ijl, van ouds, ser goeder trouw* enz. Thans is dit gebruik van den tweeden naamval, met uitzondering van de genoemde en eenige andere uitdrukkingen, geheel verouderd.

§. 116. In de meeste spraakkunstige opstellen worden wel aan de voorzetsels onderscheidene naamvallen toegekend, doch zonder genoegzamen grond. In der daad beheerschen de voorzetsels, naar ons taalgebruik, alleen den vierden naamval; en de zoogenaamde tweede en derde naamvallen met *van* en *aan* (als: *het bevel van den koning; ik heb het aan de kinderen gegeven*) zijn niet anders, dan omschrijvingen dier naamvallen door middel der voorzetselen *van* en *aan*, met den vierden naamval vereenigd. Men zal dit duidelijk gevoelen, wanneer men in de gegevene voorbeelden, in stede van de voorzetselen *van* en *aan*, den tweeden en derden naamval

val bezigt: *het bevel des Konings; ik heb dit den kinderen gegeven.* Van geene meerdere waarde zijn de verdere onderscheidingen, welke ten aanzien van de beheersching der voorzetselen gemeenlijk worden voorgedragen.

§. 117. Wanneer twee of meer zelfstandige naamwoorden hetzelfde voorzetsel bij zich hebben, is het doorgaans voldoende, dit slechts eenmaal te bezigen, als: *door geboorte, opvoeding en plicht is mijn hart aan u verknocht.* Somwijlen echter wordt het voorzetsel nadrukshalve herhaald, als: *door list, door verraad, door geweld u zelve verheven hebbende, hebt gij uwen val dubbel verdiend. De brave man behoort zich door lief noch leed, door hoop noch vrees, door list noch geweld van zijnen plicht te laten afrekken.* Ook is de herhaling meestal noodzakelijk, zoo dikwerf twee zelfstandige naamwoorden, door tusschenkomst van eenig voegwoord, van elkanderen gescheiden worden, als: *hij is noch met zachtheid noch met hardheid te regeren. Het is deels door uwe, deels door mijne schuld geschied. Het is zoo wel voor u, als voor hen dienstig. Ik heb niet alleen voor mij zelve, maar ook voor u gesproken.*

§. 118. De onmiddellijke bijeenplaatsing van twee voorzetselen brengt altijd eenige hardheid en onduidelijkheid voort, en moet uit dien hoofde vermijd worden, als: *door met zwaarden gewapende mannen werd hij aangegrepen; beter: hij werd aangegrepen door mannen, die met zwaarden gewapend waren.*

§. 119. De voorzetselen worden gemeenlijk geplaatst voor de zelfstandige naamwoorden, tot welke zij behooren. In enkele gevallen nogtans

komen zij achter dezelve, als: *het regende den ganschen dag door. Hij deed den geheelen weg over zijn' mond niet open. Ik ging de geheele rij langs.* Ook worden *halve, wege en waarts*, die gemeenlijk, doch minder naauwkeurig, den naam van voorzetselen dragen, achter de zelfstandige naamwoorden geplaatst, als: *ambtshalve; pligtswege; huiswaarts.*

I. OVER DE VOEGWOORDEN.

§. 120. De zelfstandige naamwoorden, tusschen welke de verbindende en uitsluitende voegwoorden geplaatst worden, komen altijd in naamval, doch niet in geslacht en getal overeen, als: *ik vond daar den meester en zijne leerlingen; ik heb noch hem; noch haar gezien; jongen zoo wel als ouden moeten sterven.*

§. 121. Men zegt gemeenlijk, dat sommige voegwoorden de aantoonende, andere de aanvoegende wijze beheerschen; doch deze voorstelling is minder naauwkeurig, daar de wijze door den aard des voorstels, niet door de voegwoorden bepaald wordt. Zoodra namelijk iets als zeker en stellig wordt voorgedragen, behoort de aantoonende wijze plaats te hebben, terwijl de aanvoegende alleen bij onzekere en twijfelachtige voorstellen te pas komt. Van daar, dat hetzelfde voegwoord nu eens de aantoonende, dan de aanvoegende wijze achter zich verkrijgt, als: *ik vrees, dat hij reeds overleden zij; ik geloof, dat hij reeds vertrokken is.*

§. 122. Intusschen zijn er voegwoorden, die altijd de aantoonende wijze achter zich hebben, terwijl andere altijd de aanvoegende vereischen. Tot de eerste soort behooren, *want, omdat,*
de-

dewijl, naardien, zoodat en vele anderen, welke bij geene onzekere voorſtellen paſſen, als: *omdat Pieter een naarſtig leerling is, wordt hij beloond. Ik heb het hem dikwijls gezegd, zoodat hij geene onkunde kan voorwenden, enz. Tot de laaſte foort behooren opdat, ten einde, mits en ten zij*, waarvan de twee eerſten een oogmerk, de beide laaſten eene voorwaarde aanduiden, en die dus allen een voorſtel meer of min onzeker laten, als: *de landman wenscht naar regen, opdat (of ten einde) zijn akker vruchtbaar worde. Ik zal aan Pieter zijne ſlouthed vergeven, mits hij zich in 't vervolg daarvoor wachte. Ten zij hij zich merkelyk verbetere, zal er van hem nooit iets goeds worden.*

K. OVER DE TUSSCHENWERPSELEN.

§. 123. De *tusſchenwerpfels*, als geene klare voorſtellingen, maar alleen gewaarwordingen aanduidende, zijn eigenlyk voor geene verbinding met andere woorden vatbaar, en kunnen gevolgelyk niets beheerſchen. Nogtans ontvangen zij onderscheidene naamvallen achter zich; doch deze worden niet door de tusſchenwerpfelen, maar alleen door de betrekking bepaald, waarin men zich de zaken of perſonen voorſtelt, als: *Helaas! ik ongelukkige! Wee den rampzaligen, die zich aan de ondeugd overgeeft!*

§. 124. Zij worden doorgaans aan het begin eener rede geplaatst, als: *helaas! wat zal ik gaan beginnen! Ha! dat gaat goed.* Zij kunnen echter ook in het midden, en aan het einde van zenen zin plaats verkrijgen, als: *eer, goederen, alles, helaas! is voor mij verloren. Wat zal er van mij worden, ach!*

II. H O O F D S T U K.

OVER DE ORDE, WAARIN DE WOORDEN IN
EENE REDE OP ELKANDER MOETEN
VOLGEN.

1. *Over de schikking der woorden in het algemeen.*

§. 125. **W**ij hebben in de inleiding reeds het beginsel aangewezen, 't welk bij de woordschikking in het algemeen, en bij de Nederduitsche in het bijzonder ten grondslag ligt, de natuurlijke opvolging namelijk der denkbeelden en voorstellingen in 's menschen geest. Deze opvolging nu bestaat daarin, dat men telkens van het onbepaaldere tot het meer bepaaldere overga, zoodat de rede eene ware opklimming is. Wij zullen thans zien, op wat wijze dit grondbeginsel in de Nederduitsche taal in bijzonderheden worde toegepast.

§. 126. Elke rede bestaat uit twee deelen, eene zaak of een voorwerp, waarvan iets gezegd

zegt wordt, gewoonlijk het onderwerp (*ſubject*) der rede genaamd, en dat gene, 't welk daarvan gezegd wordt, en doorgaans den naam van *predicaat* voert, beſtaande in een werkwoord, dat meestal van nadere bepalingen vergezeld gaat. De natuurlijke woordschikking nu vordert, dat het onderwerp der rede, zijnde een zelfſtandig naamwoord, of 't geen deſzelfs plaats vervangt, met alles wat daartoe behoort, voorafga en daarop het werkwoord met deſzelfs bepalingen, of het *predicaat* volge, b. v.: *de deugdzame handelt verſtandig. De vreeze des Heeren is het beginsel der wijsheid. Het brave kind volgt de leſen van zijne ouders.* Niet zoo algemeen nogtans en volftrekt is deze regel, of men mag daarvan, ook in de natuurlijke en eenvoudigſte woordschikking, ſomwijlen afwijken, wanneer namelijk het onderwerp met deſzelfs omſchrijving door een betrekkelijk voornaamwoord merkelyk langer is, dan hetgeen daarvan gezegd wordt, of het *predicaat*, als: *dat leven is lang, het welk het groote doel des levens bereikt.* Het laaſte lid toch behoort blykbaar tot het onderwerp, doch wordt zeer gevoegelyk achter het *predicaat*, hier door *is lang* uitgedrukt, geſteld.

§. 127. Een zelfſtandig naamwoord, het zij hetzelve het onderwerp der rede uitmake, he zij het tot het *predicaat* behoore, kan op onderſcheidene wijzen nader bepaald worden. De eigentlijk gezegde bepalingſwoorden, als daar zijn bijvoegelyke naamwoorden, voornaamwoorden, telwoorden en dergelyke, komen, met uitzondering van een enkel geval, voor het zelfſtandig naamwoord, waartoe zij behooren, als: *dat*

grootte huis; ons grootte huis; het derde grootte huis van den hoek. Het is intuschen, wanneer meer dergelijke woorden voor een zelfstandig naamwoord komen, blijkens de opgegevene voorbeelden, niet onverschillig, in wat orde zij geplaatst worden; weshalve het noodig zijn zal, daarvan nog iets naders te zeggen.

§. 128. De woorden, die eene eigenschap uitdrukken, komen onmiddellijk voor het zelfstandig naamwoord: *de snelle paarden.* Wordt er een telwoord bijgevoegd, zoo gaat dit voor het bijvoegelijk naamwoord: *de zes snelle paarden.* Een bezittelijk voornaamwoord wordt weder voor het telwoord geplaatst: *wes zes snelle paarden.* Desgelijks gaat een aanwijzend voornaamwoord weder voor het bezittelijk: *deze wes zes snelle paarden.* Wordt er eindelijk het algemeene telwoord *alle* bijgevoegd, zoo wordt dit voor alle andere woorden geplaatst: *alle deze wes zes snelle paarden.*

§. 129. Wanneer een der woorden, die het zelfstandig naamwoord op voorgemelde wijze nader bepalen, weder zijne eigene bepaling heeft, zoo gaat deze, het zij die door een bijwoord, het zij door een' verbogenen naamval met of zonder voorzetsel worde uitgedrukt, onmiddellijk voor het woord, 't welk daardoor bepaald wordt, als: *eene zacht ruischende beek; een liefelijk zingende vogel; het ons boven het hoofd hangend gevaar; de wijsheid zoekende leerling.* — Moet de betrekking van een zelfstandig naamwoord tot het overige der rede door een voorzetsel worden uitgedrukt, zoo staat dit voor alle andere woorden, die hetzelfde tot nadere be-

pa-

paling voorafgaan, b. v.: *in deze mijne treurige omſtandigheden.*

§. 130. Een zelfſtandig naamwoord kan ook nog op andere wijzen nader bepaald en verklaard worden. Dikwerf geſchiedt dit door een ander zelfſtandig naamwoord, 't welk alsdan gemeenlijk achter ſtaat, als: *de ſlaap, de vriend der vermoedigen; Amsterdam, de hoofdstad van Hol- land.* — Niet zelden ook heeft een zelfſtandig naamwoord tot nadere verklaring een' tweeden naamval bij zich, welke, gelijk in het vorige reeds werd opgemerkt, dikwerf kan, en in een enkel geval zelfs moet voorafgaan, als: *des Konings begeerte of de begeerte des Konings; Davids Pſalmen, niet, de Pſalmen Davids.* — Ook kan die verklaring geſchieden door een voorzetsel met een zelfſtandig naamwoord of een ander woord, dat eene omſtandigheid aanduidt, of ook met de onbepaalde wijze: als: *de gedichten van Vondel; liefde tot de deugd; een aanval van achteren; zucht om te leeren, of tot leeren; lust om te ſpelen, of tot ſpelen.*

§. 131. Al het onzelfſtandige in eene rede, met uitzondering van het vervoegde werkwoord, verkrijgt gemeenlijk 't geen tot zijne nadere verklaring dienen moet, voor zich, als: *zeer ſchoon; verbaſend groot; der moeite waardig; tot alles bekwaam; een wel dobrtimmerd huis; een waarheidlievend gemoed; een voor oogen zwevend gevaar:* ook de onbepaalde wijze, als: *snel loopen; door de ſtad wandelen.* Van daar ook dat bij deze wijze het afſcheidbaar voorzetsel altijd vooraanſtaat, als: *uitgaan, afwijzen, voorſtellen* enz. De voorgestelde regel in- tusſchen lijd, behalve de reeds vermelde uit-

zondering, waarvan straks nader, nog eene andere, in *geneigd om wel te doen*, of *tot wel doen*, en meer dergelijke zamenvoëgingen. Voor het laatste echter kan men ook zeggen: *tot weldoen geneigd*.

§. 132. De uitzondering, die ten aanzien van het vervoegde werkwoord plaats heeft, vereischt nog een kort woord tot opheldering. Dit ontvangt, in de eenvoudigste of *verhalende* woordorde, 't geen tot nadere verklaring van hetzelfde dient, achter zich, b. v.: *het meisje zingt fraai; het meisje zingt dat lied fraai; deugd maakt gelukkig; deugd maakt den mensch gelukkig*. In beide voorgestelde gevallen dienen *fraai* en *gelukkig*, schoon op eene eenigzins verschillende wijze, tot nadere verklaring van de vervoegde werkwoorden *zingt* en *maakt*, en komen dus niet alleen achter die werkwoorden, maar ook achter de zelfstandige naamwoorden, welke daardoor beheerscht worden. Maar heeft hiervan geene afwijking plaats, wanneer het werkwoord in den volmaakt en meer dan volmaakt verledenen tijd gesteld wordt, b. v. *het meisje heeft of had fraai gezongen, heeft of had dat lied fraai gezongen?* Hier toch komt *fraai* voor *gezongen* en schijnt dus het werkwoord vooraf te gaan. Dan deze afwijking is enkel schijnbaar en op eene verkeerde voorstelling gegrond. *Gezongen* namelijk is hier niet, zoo als men de zaak gemeenlijk voordraagt, het eigenlijke werkwoord, maar een van het werkwoord afgeleid deelwoord, 't welk, zonder verbuiging en dus als bijwoord, met het eigenlijke werkwoord *heeft* of *had* verbonden wordt, om eenen tijd aan te duiden, dien men in

in onze taal niet, gelijk in het Latijn en Grieksch, door verandering van het werkwoord zelve kan uitdrukken. Het deelwoord staat derhalve bij dezen tijd, even als alles, wat ter nadere verklaring en volmaking van den zin eens werkwoords dient, achteraan, en neemt wel de laatste plaats in, omdat het den zin van het werkwoord het meest bepaalt. Hetzelfde is toepasselijk op de verbinding van de onbepaalde wijze met het werkwoord, als: *hij zal het lied terstond zingen.*

§. 133. Wanneer een vervoegd werkwoord twee verbogene naamvallen achter zich heeft, staat gemeenlijk die des persoons, of de derde, voor dien van de zaak, of den vierden, als: *de meester gaf den leerling grooten lof.* Die regel nogtans is niet zoo volstrekt en algemeen, dat men daarvan niet somwijlen zouⁿ mogen afwijken. Niet zelden toch is het onverschillig, welken naamval men vooraan plaatse, inzonderheid, wanneer men den derden door het voorzetsel *aan* omschrijft; somwijlen zelfs moet de vierde naamval voor den derden gaan, b. v.: *Hier hebt gij een boek, geef dit uwen broeder;* waar *dit*, zoo om zijne korthed, als zijne betrekking tot het voorgaande, de eerste plaats moet innemen. Hetzelfde heeft plaats in het volgend zeggen: *openbaar uwe geheimen alleen aan uwe vrienden.*

§. 134. Een vervoegd werkwoord kan ook twee vierde naamvallen bij zich hebben. In dit geval staat die, welke het eigenlijke voorwerp beteekent, voor den anderen, als: *gij noemt hem uwen vriend.* — Wanneer eenige naamval door een zelfstandig naamwoord met zijn voorzets-

zetsel, of ook door eenen tuschenzin nader omschreven wordt, zoo vordert de duidelijkheid, dat dezelve deze omschrijvingen terstond achter zich ontvange, als: *Prins Mauris won den slag bij Nieuwpoort. Cajus maakte zijn huis in de stad aan een' vreemdeling, dien hij nooit gezien had.*

§. 135. Wanneer het werkwoord, buiten de woorden, die het onmiddellijk beheerscht, nog door een zelfstandig naamwoord met zijn voorzetsel nader bepaald wordt, zoo staan deze laatste gewoonlijk achter de eersten, b. v.: *men overtuigde hem van vele misdaden. Deze tijding vervulde ons met groote blijdschap. Die voorstelling maakte een' diepen indruk op mijne ziel. De hemel gaf den mensch de openbaring tot zijne leidvrouw.* — Beteekent het zelfstandig naamwoord met zijn voorzetsel slechts eene omstandigheid van tijd, plaats of iets dergelijks, zoo wordt het dikwerf vooraan geplaatst, b. v. *dit maakte in die oogenblikken een' diepen indruk. Ik trof in de schuit een paar oude bekenden aan. Ik gevoelde op het hooren daarvan eene groote blijdschap.* Doch wanneer de door het werkwoord beheerschte naamval een voornaamwoord bij zich heeft, zoo gaat deze gemeenlijk voor, als: *ik trof deze vrienden in de schuit aan; ik sprak uxen broeder te Amsterdam.*

§. 136. Wanneer het werkwoord meerdere zelfstandige naamwoorden met hunne voorzetsels achter zich heeft, zoo staan dezelve in die orde, dat het geen minder scherp bepaalt, telkens gaat voor dat gene, 't welk eene scherpere bepaling behelst, en die woorden het laatst gesteld worden, welke onmiddellijk tot het werkwoord
zelf

zelf behooren. De bepaling van tijd en plaats gaat hierbij voor alle overige bepalingen en wel die van den tijd voor die der plaats. Zie hier een paar voorbeelden, tot opheldering en staving van het gezegde. *Egmond en Hoorne gingen, uit hoofde van hunne onschuld, met een onverschrokken gelaat naar de strafplaats;* waar het laatste niet enkel de plaats aanduidt, maar de hoofdbepaling van het werkwoord behelst, en uit dien hoofde achteraan komt. *Balthazar Gerards bragt, in den jare vijftienhonderd vier en tachtig, Prins Willem den eersten, te Delft, met een' pistoolschoot verraderlijk om het leven.* Intusschen mag men van deze volgorde somwijlen afgaan, door eene bepaling, die anders vooraan zou moeten komen, aan het einde te stellen, wanneer zij eene langere omschrijving achter zich heeft, b. v.: *Egmond en Hoorne gingen, uit hoofde van hunne onschuld, naar de strafplaats, met een gelaat, waarop kalmte en zielrust te lezen was.*

§. 137. Op dezelfde wijze staan alle bijwoorden achter het vervoegde werkwoord, en wel in die orde, dat bijwoorden van tijd en plaats voorafgaan, en daarop die van hoedanigheid, en laatstelijk dat, 't welk eigenlijk tot het werkwoord behoort, volgen, als: *het hagelde gisteren te Haarlem verschrikkelijk hard; de wind waait heden alle stof van de straten weg.* — Bij werkwoorden, die met afscheidbare voorzetsels zijn zamengesteld, wordt, blijkens het laatstgemelde voorbeeld, in de vervoeging het voorzetsel doorgaans achteraan geplaatst, zoodat alle bepalingen tusssen hetzelve en het

het werkwoord in komen, als: *de leergierige knaap las dit boek in weinig tijds met groote opmerkzaamheid door.* Hetzelfde heeft plaats met *acht geven, acht slaan, gehoor geven, en* meer dergelijke uitdrukkingen, als: *de oplettende leerling geeft op alles, wat hem door den meester wordt voorgehouden, zorgvuldig acht. Het brave kind geeft aan de lessen van zijnen vader altijd gehoor.* Men mag echter, ja moet van deze woordorde in sommige gevallen eenigermate afwijken, b. v.: *de leergierige knaap las dit boek door in den tijd, waarin de andere kinderen zich met spelen bezig hielden. De oplettende leerling geeft zorgvuldig acht op alles, wat hem door den meester wordt voorgehouden. Het brave kind geeft altijd gehoor aan de lessen, welke zijn vader hem ten zijnen nutte mededeelt.* Zelfs mag men onberispelijk zeggen: *Het brave kind geeft altijd gehoor aan de lessen van zijnen vader.*

§. 138. Voorts moeten wij hier nog met een woord herinneren, 't geen boven (§. 132.) reeds werd opgemerkt, dat bij de vereeniging van een hulpwoord met een deelwoord, of ook met de onbepaalde wijze, deze laatste altijd achteraan komen, zoodat de onderscheidene bepalingen tusschen het hulpwoord en het deelwoord of de onbepaalde wijze in staan, als: *ik heb in die school vele nuttige kundigheden verkregen; deze weldaad wordt met dankbaarheid door ons aangenomen; ik zal de vermaningen van mijnen braven leermeester nimmer vergeten.* Desgelijks komt de onbepaalde wijze, zoo alleen als met het voorzetsel *te*, bij hare veree-

ni-

vinging met een ander werkwoord, gemeenlijk achteraan, b. v.: *ik hoorde in dit bosch den nachtegaal liefelijk fluiten*, of ook: *ik heb in dat bosch den nachtegaal liefelijk hooren fluiten*. *Ik tracht mijnen ouderen in alles genoeg te geven*, of ook: *ik zal mijnen ouderen in alles genoeg trachten te geven*, waarvoor men ook zeggen kan: *ik zal trachten mijnen ouderen enz.* — In een enkel geval nogtans komt de onbepaalde wijze voor het werkwoord, b. v.: *Zij hebben hem edik voor water te drinken gegeven*.

§. 139. Gelijk, blijkens de opgegevene voorbeelden, de vereeniging van twee onbepaalde wijzen met een werkwoord niet zeldzaam is, zoo kunnen ook in een enkel geval drie achter een werkwoord komen, b. v.: *ik heb hem die zaak met al mijn vermogen willen ter uitvoer helpen brengen*. In 't algemeen echter moet men die vereeniging, als hard en duister zijnde, zoo veel mogelijk, vermijden.

2. *Over de verhalende, vragende en verbindende woordschikking.*

§. 140. De woordschikking is, ook zonder achtgeving op die afwijkingen, welke nadrukshalve geschieden, en waarvan in 't vervolg zal gesproken worden, in onze moedertaal niet altijd dezelfde. Die, van welke wij tot hiertoe spraken, is de eenvoudigste, en wordt gemeenlijk niet ongepast *de verhalende* genoemd, omdat men zich daarvan veelal bedient, wanneer men een kort en eenvoudig verhaal doet, b. v.: *ik ben gisteren morgen naar het dorp gewandeld*,

deld, heb den predikant aldaar hooren preken, en het overige van den dag met vrienden uit de stad aangenaam doorgebracht. Het onderscheidend kenmerk van deze woordschikking is, dat het vervoegde werkwoord onmiddellijk achter het onderwerp der rede komt en door deszelfs bepalingen gevolgd wordt, gelijk uit het straks bijgebrachte voorbeeld blijken kan.

§. 141. De meeste vœgwoorden brengen, zoo als wij in 't vervolg nader zien zullen, in de voorgestelde woordschikking, die verandering te weeg, dat het vervoegde werkwoord aan het einde van den zin geplaatst wordt. Er zijn nogtans eenige, die geene verandering veroorzaken, als: *en, of, want, maar, doch; ook: echter, evenwel, daarom, nogtans, derhalve, gevolgelijk, toch, anders, veeleer, ook, daarentegen, niet alleen, maar ook*, wanneer zij niet aan het begin van eene rede staan, b. v.: *ik zie de schoonheden der natuur met een opmerkzaam oog en aanbid de wijsheid en goedheid van haren Schepper. Ik wandel of rijd dagelijks. Ik zal hem gaarne helpen; want ik bemin hem. Ik zou het niet weigeren; maar (doch) ik kan het niet doen. Ik heb het u echter (evenwel, nogtans) dikwêrf genoeg gewaarschurd. Wij ontvangen dagelijks van God vele weldaden, en moeten hem derhalve (gevolgelijk) onzen dank bewijzen. Hij heeft toch zijnen zin gedaan. Ik sta anders niet veel geloof aan zijn zeggen. Gij moet u veeleer verheugen, dan bedroeven. Hij verhaalde ook, dat enz. Ik ben u niet in den weg geweest, ik heb daarentegen u altijd voorgestaan. Hij heeft het niet alleen gezegd, maar hij heeft het ook gedaan.*

§. 142.

§. 142. Eene tweede foort van woordschikking is die, welke de *vragende* genoemd wordt, omdat dezelve voornamelijk bij vragen gebruikt wordt. Deze woordschikking onderscheidt zich daardoor, dat het vervoegde werkwoord bij dezelve vóór het onderwerp der rede gesteld wordt, 't welk daarop doorgaans onmiddellijk volgt, b. v.: *hebt gij het nieuws nog niet gehoord, dat de geheele stad bezig houdt? Verwacht gij uw' vriend van daag nog hier? Wordt de luijaard niet door een' ieder veracht? of: wordt niet de luijaard enz.* — Wanneer eenig eigenlijk vraagwoord in den zin voorkomt, zoo staat dit voor het werkwoord, als: *wanneer wacht gij uwen vriend? Waar hebt gij het boek geborgen? Wat voordeel heeft de ondeugende Pieter van zijn liegen?* In een enkel geval heeft er niets afwijkends in de woordschikking plaats, wanneer namelijk het onderwerp der rede zelf een vraagwoord is en dus vooraan staat, als: *wie heeft u dit gezegd? Wat is er gebeurd?*

§. 143. De vragende woordschikking heeft ook plaats bij eene opwekking, een bevel, of verzoek, door de aanvoegende of gebiedende wijze uitgedrukt, wanneer het onderwerp der rede door een voornaamwoord wordt aangeduid, als: *gaan wij spoedig henen, d. i. laat ons spoedig henen gaan; smeeken wij God om vergiffenis, d. i. laat ons God om vergiffenis smeeken; wees gij onze voorspraak; zie gij het uit te werken.* Is de naam van het aangesprokene voorwerp een zelfstandig naamwoord, zoo is de plaatsing daarvan vrij onverschillig, b. v.: *o God, wees mij armen zondaar genadig!* of, *wees, o God, mij enz.*, of eindelijk: *wees mij armen zondaar*

genadig, o God! Bij eene omschrijving echter van het aangefprokene voorwerp, staat deze het best vooraan.

§. 144. Nog heeft de vragende woordschikking plaats bij eenen uitroep of eene verwondering, b. v.: *hoe gelukkig zijn zij, die God vreezen! Wat is dat kind groot geworden!* — Desgelijks, wanneer men iets wenscht, doch alleen, wanneer de wensch in den verledenen tijd, en zonder voegwoord, wordt uitgedrukt, als: *gave God, dat mij dat lot te beurt viel! Hadde ik den raad van mijnen vader maar gevolgd!* — Ook bij de weglating van een der voegwoorden, *indien, wanneer, schoon* en andere, als: *wilt gij alles bekennen, zoo hebt gij geen straf te duchten, d. i. indien, of wanneer gij alles bekennen wilt. Bad hij mij ook nu om vergiffenis, zoo zou het te laat wezen, d. i. schoon hij mij ook nu om vergiffenis bad.*

§. 145. Eindelijk heeft de vragende woordschikking nog plaats, wanneer eenig bijwoord, voegwoord (een namelijk van die, welke, naar het aangemerkte in §. 139, doorgaans niet aan het begin van eene rede staan) eene omstandigheid met een voorzetsel, of in 't algemeen eenig deel der rede buiten het onderwerp van dezelve in den aanvang van eenen zin gesteld wordt, als: *mischien zult gij hem daar vinden. Nogtans zou het hem niet baten. In de lente wordt de gansche natuur verjongd. Zulke vorderingen heb ik nimmer gezien. Hem is de prijs te beurt gevallen.* Hetzelfde is het geval, wanneer een ondergeschikt lid van den volzin, d. i. een lid, 't welk met een voegwoord aanvangt, voor-

aan geplaatst wordt, b. v.: *omdat mijn meester het verlangt, zal ik het doen.*

§. 146. De derde en laatste foort van woordschikking is die, welke *de verbindende* genoemd wordt. Deze woordschikking onderscheidt zich daardoor van de beide vorige, dat het werkwoord, 't welk bij de verhalende terstond op het onderwerp der rede volgt, en bij de vragende hetzelfde voorafgaat, hier de laatste plaats inneemt. Zij wordt gebruikt in zinsleden, die door tuschenkomst van een voegwoord of een betrekkelijk voornaamwoord met andere vereenigd zijn, b. v.: *ik wil het niet doen, omdat mijn vader het verboden heeft. De vriendschap, welke ik u toedraag, gebiedt mij u te zeggen.* Bijna alle voegwoorden, met uitzondering van eenige weinige, waarvan te voren gesproken is, nemen deze woordschikking achter zich, b. v. *als, wanneer, tot dat, opdat, dewijl, omdat, naardien, alhoewel, ofschoon, indien* enz. — Hiertoe behooren echter niet, bij derzelve plaatsing in den aanvang eener rede, *evenwel, nogtans, derhalve* en meer andere, die, in het midden staande, de verhalende woordschikking onveranderd laten, daar zij, vooraankomende, de dusgenaamde *vragende* woordschikking achter zich vereischen, b. v.: *evenwel (nagtans) zal ik voortgaan; derhalve hebt gij niets meer te wachten.* Vergelijk §. 145.

§. 147. De verbindende woordschikking wordt niet alleen gebezigd bij de betrekkelijke voornamewoorden *die, welke*, maar ook bij alle woorden, die eenige betrekking kunnen aanduiden, als daar zijn *waar, waarbij, van waar, waarom, wat, hoe* enz., zoo dikwerf deze woorden

den geene vraag, maar eene betrekking beteekenen, b. v.: *hij schreef mij, waar ik hem spreken konde; ik weet niet, van waar dit geschenk komt; ik begrijp niet, waarom dit zoo zijn moet; zeg mij, wat dit woord beteekent; ik zie nu, hoe ik daarmede handelen moet enz.*

3. Over de omzettingen en andere geoorloofde vrijheden in de woordschikking.

§. 148. De tot hiertoe voorgedragene regelen der woordschikking, hoezeer ook op de natuur der zake en den aard der tale gegrond, zijn echter niet zoo volstrekt en algemeen verbindend, dat men daarvan nimmer zoude mogen afwijken. Integendeel is het niet zelden nuttig, ja noodzakelijk dit te doen, om daardoor aan de rede eene behagelijke verscheidenheid te geven, of ook de duidelijkheid, de kracht en den nadruk daarvan te bevorderen. Tot het laatstgemelde oogmerk zijn inzonderheid die omzettingen dienstig, waarbij eenig ondergeschikt deel der rede in de plaats van het onderwerp derzelve gesteld wordt, en dus den zin opent. Datgene namelijk, 't welk in den aanvang der rede staat, trekt natuurlijk de aandacht sterker tot zich, dan 't geen elders, vooral in het midden van eenen volzin, geplaatst is. Nu gebeurt het meermalen, dat hetgeen in den spraakkunsten zin het onderwerp der rede uitmaakt, geenszins dat denkbeeld is, 't welk in den Zusammenhang het meeste gewigt heeft, waarmede de ziel des sprekers het meest is ingenomen en waarop hij de aandacht van anderen voornamelijk wenscht te vestigen. In zulk een geval nu heeft

heeft hij vrijheid, van de gewone woordschikking af te wijken en het denkbeeld, waaraan hij het meeste gewigt hecht, in de plaats van het onderwerp der rede te stellen; iets, waardoor natuurlijk de voordragt in levendigheid en nadruk merkkelijk moet winnen. Ter opheldering van het gezegde diene het volgend voorbeeld. *De vriendschap van God moet men meer zoeken aan die der wereld; of ook: van de vriendschap van God moet men bereid zijn die der wereld op te offeren.* In beide gevallen zou de gewone woordschikking zijn: *men moet de vriendschap van God meer zoeken dan die der wereld; en: men moet bereid zijn de vriendschap der wereld aan die van God op te offeren,* of, gelijk men ook zou mogen zeggen, *op te offeren aan die van God.* Doch het denkbeeld van Gods vriendschap maakt hier blijkbaar het hoofddenkbeeld uit, en wordt gevolgelijk met regt vooraan geplaatst.

§. 149. Na deze algemeene opheldering der zake, zal het nuttig zijn de bijzondere deelen der rede kortelijk op te geven, welke de plaats van het onderwerp kunnen innemen. Vooraf echter moeten wij hier de aanmerking herhalen, reeds boven §. 145 voorgesteld, dat namelijk, zoo dikwerf eenig deel der rede uit zijne gewone plaats genomen en in die van het onderwerp gesteld wordt, de vragende woordschikking plaats grijpt, - d. i. met andere woorden, het eigenlijk onderwerp terstond achter het werkwoord komt. In de plaats dan van het onderwerp kunnen gesteld worden:

1. Een bijwoord, als: *dikwerf heb ik u gewaarschuwd; dagelijks ontvangen wij van God*

E 3

alle

vele weldaden; liefelijk klinkt de stemme des nachtegaals door het woud.

2. Een bijvoegelijk naamwoord of deelwoord in vereeniging met het werkwoord *zijn*, *worden* enz., als: *genoegelijk waren de dagen die ik in uw bijzijn heb doorgebracht; gelukkig is het kind, dat naar den raad zijner ouderen hoort.*

3. De onbepaalde wijze van een werkwoord, als: *gruwen derhalve deed dit stuk alle lieden, die eenig gevoel van braafheid hadden.* Twee onbepaalde wijzen echter, en nog veel meer drie moeten altijd achter het werkwoord staan, waarvan zij afhangen.

4. De naamval, die door het werkwoord beheerscht wordt, welke het ook zijn moge, b. v.: *zijn gansche rijkdom is eene schamele hut; den naarstigen valt welvaart, den luijen armoede ten deel; mijnen besten schat heb ik verloren.*

5. Eene omftandigheid of een voorzetsel met zijnen naamval, b. v.: *voor mij zelyven heb ik daarbij niets gewonnen; op deze wereld heb ik niets meer te hopen; op die wijze kan alles nog te regt komen.*

§. 150. Ook bij de vraagwijze voordragt kan somwijlen met vrucht eene afwijking van de gewone woordschikking plaats hebben. Zoo is b. v. het zeggen: *zoude ik hem gehoorzaam zijn?* voor tweederlei verandering vatbaar. Is het de handelende persoon, die zichzelven als onverplicht tot het betoonen van gehoorzaamheid wil voorstellen, zoo mogen de woorden dus geplaatst worden: *ik zoude hem gehoorzaam zijn?* Wil men daarentegen de aandacht meer

meer bijzonder vestigen op de onbevoegdheid van hem, die gehoorzaamheid vordert, zoo schikke men de woorden aldus: *hem zoude ik gehoorzaam zijn?* — In een enkel geval ook kan het den nadruk bevorderen, dat men, bij vragen of uitroepingen, eerst het onderwerp voorstelle en daarop de vraag of den uitroep doe volgen, b. v.: *ook de beste vreugde dezes levens, hoe spoedig, helaas! gaat zij voorbij!*

§. 151. Gelijk de plaatsing van eenig deel der rede in den aanvang van dezelve zeer dikwerf den nadruk kan bevorderen, zoo kan het daartoe ook niet zelden van nut wezen eenig denkbeeld, dat bijzonder gewigt heeft, aan het einde van den volzin te plaatsen, b. v.: *de deugdzame aarzelt niet de vriendschap der wereld op te offeren aan de vriendschap van God. Wie kan deze jammeren overpeinzen zonder beroernis van weemoedigheid?* In beide gevallen wordt hier afgeweken van den doorgaanden regel, volgens welken de onbepaalde wijze den volzin sluit; doch telkens geschiedt dit tot merkelijke verhooving van den nadruk der voorstelling.

§. 152. De omzettingen moeten, gelijk wij gezien hebben, voornamelijk nadrukshalve geschieden. Hieruit volgt echter niet, dat men zich daarvan ook niet zoude mogen bedienen, om eene onbehagelijke eenzelvigheid in de woordschikking te vermijden, mits men daarbij slechts zorg drage geen zoodanig deel der rede in den aanvang te plaatsen, 't welk in den samenhang van weinig beteekenis is. Ook behoort men zich altijd te wachten van door omzettingen der taale geweld aan te doen, of de duidelijkheid te

benadeelen. Dit laatste heeft voornamelijk plaats, wanneer de vierde naamval daardoor onzeker wordt, b. v. *ligtzinnige harten verrasfchen de verleidingen*, voor: *de verleidingen verrasfchen ligtzinnige harten*.

§. 153. Voorts verdient omtrent de omzettingen nog te worden aangemerkt, dat dezelve niet enkel tot den deftigen ftijl bepaald zijn, maar ook in den gemeenzamen mogen plaats vinden. Zoo kan men b. v. in een' brief zeer wel zeggen: *met genoeg en heb ik uit uwwen laafsten vernomen, dat gij enz.* — Het gezegde is ook toepasselijk op de omzetting van geheele zinsleden, welke zeer gemeenzaam is, en niet zelden meer verfcheidenheidshalve, dan tot bevordering van den nadruk gebezigd wordt, b. v.: *dat u dit kwalijk bekomen zou, heb ik u wel voorfpeeld. Waarom hij dit gedaan heeft, begrijp ik niet.*

§. 154. Behalve de omzettingen, van welke wij tot hiertoe fpraken, zijn er nog verfcheiden andere geoorloofde vrijheden in de woordfchikking. Zoo kan men bij de vraagwijze voordragt tufchen het werkwoord en het zelfftandig naamwoord, of het onderwerp der rede een bijwoord plaatfen, als: *is niet mijne waarfchuwwing door de uitkomst bevestigd? Heeft ook Pieter aan dat guitenftuk deel genomen?* — Zelfs kan het onderwerp der rede nog verder van het werkwoord verwijderd worden, gelijk te zien is uit het volgende voorbeeld: *wil mij nu deze ook ontrouw worden?* waar niet alleen het bijwoord, maar ook de derde naamval voor het onderwerp der rede komt. — Van andere geoorloofde verplaatfingen, als b. v. van den vierden

den naamval voor den derden, en meer dergelijke hebben wij in het voorgaande reeds het noodige gezegd. Vergelijk §. 133.

4. *Over de voornaamſte gebreken in de ſchikking der woorden,*

§. 155. Een der grootſte gebreken in de ſchikking der woorden beſtaat hierin, dat men aan de bijwoorden, of in 't gemeen aan die uitdrukkingen, welke eenige bijkomende omſtandigheid aanduiden, in den zin eene verkeerde plaats geve. Er zijn doorgaans in eenen zin meer woorden, waarop dergelijke woorden en uitdrukkingen betrekking kunnen hebben; weshalve het ligtelijk gebeuren kan, dat door eene verkeerde plaatsing van dezelve de zin duister en onzeker wordt, of ook een geheele andere zin ontſtaat, dan dien de ſpreker of ſchrijver bedoelde. Een enkel voorbeeld zal het gezegde beſt ophelderen en ſtaven. Zoo beteekent het geheel iets anders, of men zegt: *de ſchoonheden der natuur alleen kunnen opgemerkt worden door menſchen, die een gevoelig hart bezitten*; dan: *de ſchoonheden der natuur kunnen alleen opgemerkt worden* enz. Zoo heeft ook het zeggen: *deze zaak is, voornamelijk ten uwen gevalle, door mijn toedoen zoo geſchikt*; een' anderen zin, dan wanneer ik zeg; *deze zaak is, voornamelijk door mijn toedoen, ten uwen gevalle zoo geſchikt*. — *Het is u niet geoorloofd dit te doen*, beteekent geheel iets anders dan, *het is u geoorloofd, dit niet te doen*. — *Ik althans wil mij daarvoor zoo veel moeite niet geven*, is niet hetzelfde als: *ik wil mij*

daarvoor *althans niet zoo veel moeite geven*; en dit verschilt wederom van het volgende: *ik wil mij althans niet zoo veel moeite daarvoor geven*. — Het zeggen eindelijk: *ik heb meer dan anderen u begunstigd*; verschilt in beteekenis van het volgende: *ik heb u meer dan anderen begunstigd*.

§. 156. Ook de plaatsing der betrekkelijke voornaamwoorden *die, welke* enz. vereischt eene bijzondere oplettendheid. Niet zelden toch gebeurt het, dat door de verkeerde plaatsing daarvan de zin duister en onzeker wordt, en men gevaar loopt van dezelve tot een ander woord terug te brengen, dan waartoe zij eigenlijk behooren. Ter bevestiging van het gezegde diene het volgend voorbeeld. *Het is dwaasheid, zich tegen de ongevallen des levens te willen wapenen door de opeenstapeling van schatten, tegen welke ons niets kan beveiligen, dan de goede voorzienigheid van onzen hemelschen Vader*. Het betrekkelijke *welke* moet hier, volgens de woordschikking, tot het naastvoorgaande *schatten*, doch, volgens den zin, tot het meer verwijderde *ongevallen* worden terug gebracht. Het is waar, dat dit laatste uit het verband genoegzaam blijkt; doch zulks neemt niet weg, dat de schikking der woorden verkeerd is, en dezelve in deze orde moeten staan: *het is dwaasheid zich door de opeenstapeling van schatten te willen wapenen tegen de ongevallen des levens, tegen welke ons niets kan beveiligen* enz.

§. 157. Voorts wachte men zich in 't algemeen van die woorden, welke natuurlijk, of door een koppelwoord met elkanderen vereenigd zijn, door tuschenvoeging van eenig ander woord,
van

van een te ſcheiden, b. v.: *weenend ſtond hij en zuchtend bij het lijk van zijnen vriend*, voor: *weenend en zuchtend ſtond hij* enz. — *Ik ben het aan uwe voorspraak verpligt en beſcherming, dat mij dit geluk is te beurt gevallen*, voor: *ik ben het aan uwe voorspraak en beſcherming verpligt, dat mij* enz.

§. 158. In 't bijzonder moet men zorg dragen, om de bijvoegelijke naamwoorden of deelwoorden niet, door tuſchenvoeging van een ander zelfſtandig naamwoord, te verwijderen van dat, waartoe zij behooren, b. v.: *wij bewonderen eenen held in de Ruiters, even menſchlievend als dapper*, voor: *wij bewonderen in de Ruiters eenen held, even menſchlievend als dapper*. — *Van de geheele wereld verlaten, hebt gij mij tot u genomen en verzorgd*, voor: *gij hebt mij, van de geheele wereld verlaten, tot u genomen en verzorgd*. — Van andere gebreken in de woordschikking zullen wij in het volgende Hoofdstuk gewagen.

III. H O O F D S T U K.

OVER HET ZAMENSTEL EN DE ONDERSCHIEDENE SOORTEN VAN VOLZINNEN.

7. *Over het geen tot eenen volzin vereischt wordt, en de onderscheidene soorten van volzinnen.*

§. 159. **I**edere volzin bestaat, gelijk wij in het voorgaande Hoofdstuk reeds aanmerkten, noodzakelijk uit twee deelen, de zaak namelijk of het voorwerp, waarvan iets gezegd wordt, en hetgeen daarvan gezegd wordt, met andere woorden, de eigenschap of werking, welke daaraan wordt toegeschreven. Het eerste deel wordt het onderwerp der rede (*subject*) genoemd; het tweede draagt den naam van *predicaat*.

§. 160. Het onderwerp der rede bestaat doorgaans en eigenlijk uit een zelfstandig naamwoord. Intusschen kunnen ook andere rededeelen het *subject* uitmaken, als voornaamwoorden, die de plaats van zelfstandige naamwoorden vervangen of

of liever dezelve aan den geest vertegenwoordigen; gelijk ook bijvoegelijke naamwoorden, en de onbepaalde wijze van een werkwoord, wanneer wij ons de daardoor uitgedrukte zaken als zelfſtandig voorſtellen, als: *groot en klein zijn betrekkelijke denkbeelden; het ſchrijven is eene nuttige kunst.*

§. 161. Tot het *predicaat* behoort altijd en noodzakelijk een werkwoord, dewijl dit het eenige woord is, 't welk de verzekering in zich behelst, dat zekere werking, eigenschap, of wat het zijn moge, met der daad aan eenig voorwerp toebehoort. Deze verzekering of bevestiging maakt het ware wezen van een werkwoord uit, en wordt eigenlijk uitgedrukt door het werkwoord *zijn*, 't welk uit dien hoofde ook, niet ten onregte, als het werkwoord bij uitnemendheid wordt voorgesteld, en 't welk inderdaad bij ieder werkwoord ligt opgesloten. Immers *de klok ſlaat; de hond blaſt* enz. zegt zoo veel als: *de klok is ſlaande; de hond is blaſſende.*

§. 162. Uit het voorgestelde blijkt, dat tot iederen volzin ten minſte één zelfſtandig naamwoord, of 't geen deszelfs plaats vervangt en als zelfſtandig gedacht wordt, mitsgaders één werkwoord gevorderd wordt. Dat ook deze beide, een zelfſtandig naamwoord namelijk en een werkwoord, met der daad eenen volkomen zin kunnen uitmaken, blijkt uit de ſtraks genoemde voorbeelden: *de klok ſlaat; de hond blaſt*; die op zichzelf eenen volzin leveren. Hetzelfde heeft plaats omtrent de uitdrukkingen: *de vogel zingt; het kind ſlaapt; de rozen bloeien*, en meer dergelijke. De meeste werkwoorden echter vereiſchen, om een volko-

men

men *predicaat* uit te maken, een of meerdere woorden bij zich. Zoo moet achter de werkwoorden *zijn*, *worden* enz. een bijvoegelijk naamwoord, of ook een zelfstandig naamwoord met of zonder bijvoegelijk naamwoord komen, als: *de kinderen worden groot; Pieter is een leerzaam kind.* Zoo hebben de bedrijvende werkwoorden noodzakelijk een' vierden naamval van het voorwerp der werking, en niet zelden ook een' derden des perfoons bij zich, als: *de man slaat den hond; de meester geeft het boek aan Karel.* Immers *de man slaat; de meester geeft het boek*, maken op zich zelf geen en volkomenen zin uit, maar vorderen noodzakelijk nog de uitdrukking van het voorwerp, dat geslagen, van den genen, wien het boek gegeven wordt.

§. 163. De eenvoudigste volzinnen zijn dus, blijkens het voorgedragene, die, welke uit twee woorden, het eene ter aanduiding van het onderwerp, het andere van de eigenschap, die daaraan wordt toegekend, bestaan. Hierop volgen die, waarvan het onderwerp door een enkel woord wordt uitgedrukt, terwijl het geen daarvan gezegd wordt, of het *predicaat* noodzakelijk uit meerdere woorden is zamengesteld. Beide soorten kunnen op onderscheidene wijzen zeer aanmerkelijk uitgebreid en verlengd worden. Vooreerst kan die uitbreiding ten aanzien van het onderwerp plaats hebben, het zij door een of meer bijvoegelijke naamwoorden voor hetzelfde te plaatsen, als: *de waakzame hond blaft; het vrolijke en gezonde kind slaapt.* het zij door het onderwerp, door middel van een ander zelfstandig naamwoord in den eersten
of

of tweeden naamval , nader te omſchrijven , als : *Pieter , de lieveling zijner ouden , is geſtorven ; de klok van den dorptoren ſtaat ;* het zij door tot die omſchrijving eenen tuſſchenzin te bezigen , welks betrekking tot het onderwerp door de betrekkelijke voornaamwoorden *die , welke* wordt aangeduid , als : *de rozen , die gisteren bloeiden , zijn verdord ;* het zij eindelijk door de aangewezenen middelen ter uitbreiding van het onderwerp te vereenigen , als : *het bevallige kind , dat gisteren nog zoo vrolijk ſpeelde , of het bevallige kind van Cajus , dat gisteren nog zoo vrolijk ſpeelde , ligt gevaarlijk ziek .*

§. 164. Nog talrijker zijn , in de tweede plaats , de uitbreidingen van het geen van het onderwerp gezegd wordt , of van het *predicaat* . Het zal voor ons oogmerk genoeg zijn , ſlechts eenige op te geven , als daar zijn , 1) de plaatsing van een bijwoord bij het werkwoord , ter nadere bepaling van den zin van hetzelfde , als : *het kind ſlaapt gerust ;* 2 .) de bijvoeging van eene omſtandigheid van tijd , plaats enz . het zij door een bijwoord of eene breedere omſchrijving uitgedrukt , als : *het kind ſlaapt thans (of op dit oogenblik) gerust ;* 3 .) de uitdrukking van het werktuig , waarmede , de oorzaak , waardoor , of het oogmerk , waartoe iets geſchiedt , als : *de meester ſlaat den hond met een' ſtok ; de rozen die gisteren bloeiden , zijn door de koude van dezen nacht verdord ; de meester geeft het boek aan Karel tot belooning van deſzelfs naarſtigheid ;* 4 .) de nadere omſchrijving van eenig deel van het *predicaat* , welke omſchrijvingen wederom zeer onderſcheiden en menigvuldig zijn

kun-

kunnen, als blijkt uit de volgende voorbeelden: *de meester gaf het fraaije boek, dat voor den uitmuntendsten leerling geschikt was, aan Karel, die zich boven allen door leergierigheid en naarstigheid onderscheiden had.* — *De man sloeg den hond, die het kind gebeten had, met een stok, dien hij op straat vond liggen. Vele boomen zijn door den fellen storm, die gisteren nacht gewoed heeft, uit den grond gestagen.*

§. 165. Om het geen wij tot dus verre gezegd hebben, nog aanschouwelijker te maken, zullen wij hetzelfde, zoo veel mogelijk, in een enkel voorbeeld zamentrekken, en ten dien einde de zeer eenvoudige volzinnen: *Pieter is overleden; de meester gaf het boek aan Karel; tot meer uitgebreide verlengen.* *De brave Pieter, de wellust zijner ouderen, de lieveling van allen die hem kenden, is, na eene ziekte van weinige dagen, gisteren onder hevige stuiptrakingen overleden, tot droefheid van alle zijne vrienden, en inzonderheid van zijne ouderen, die met zijnen dood hunne schoonste vooruitzichten vervlogen zien.* — *De meester, die altijd gewoon is zijne leerlingen naar billijkheid te beloonen, gaf het fraaiste boek, voorzien van zijden linten en kostbaar gebonden, met eene vleijende loffpraak, aan Karel, die zich door zijne naarstigheid en zedigheid deze onderscheiding had waardig gemaakt.*

§. 166. Wij hebben tot hiertoe alleen van zulke volzinnen gesproken, welke men *enkelyoudige* noemt, d. i. zoodanige, die slechts één onderwerp met deszelfs eigenschap of werking bevatten. Dan niet zelden ook worden twee of meer volzinnen, door middel van een voegwoord, tot

tot eenen eenigen verbonden, die dus den naam van een' *zamengeſtelden* volzin mag dragen; b. v.: *de oudſte der broederen leeft nog, maar de jongſte is geſtorven. Jan leest, Karel ſchrijft en Pieter teekent.* Als eene middelſoort tuſſchen deze beide hoofdklaſſen kan men die volzinnen aanmerken, waarin, gelijk meermalen geſchiedt, of meerdere onderwerpen met hetzelfde *predicaat*, of verſcheidene *predicaten* met één onderwerp verbonden zijn. Van het eerste diens het volgende tot voorbeeld: *overheden en onderdanen, aanzienlijken en geringen, mannen en vrouwen, grijswards en kinderen gingen den zegevierenden veldheer te gemoet.* Het laarſte heeft plaats in de volgende zinſtede: *Jeſus leefde, leed en ſierf tot behoudenis van het menſchdom.* Om echter het getal der onderscheidingen niet noodeloos te vermeerderen, kan men deze tuſſchenſoort gevoegelijk tot de klaſſe der *enkelvoudige* volzinnen brengen.

§ 167. Gelijk ten aanzien van de *ſtof*, zoo zijn de volzinnen ook onderscheiden met opzigt tot den *vorm*, voor zoo verre zij, of *verhalend*, of *biddend* en *bevelend*, of *vragend*, of *wenſchend*, of ook *uitroepend* zijn. Dikwerf ook komen in eenen volzin meer dan een van deze vormen voor, als: *ik heb hem wedergezien; maar, helaas! in welk eenen toezicht!* waar de verhalende met den uitroependen vorm verbonden is.

§ 168. De *zamengeſtelde* volzinnen kunnen, zoo als uit de boven aangevoerde voorbeelden blijkt, ſomwijlen inſgelijks zeer eenvoudig zijn. Voorts zijn dezelve, uit hunnen aard, e-

ven menigvuldig en onderscheiden, als er voorten van voegwoorden in eene taal zijn; door welke de betrekkingen tusschen twee of meer volzinnen worden aangeduid. Wij zullen de voornaamste kortelijk opgeven, en door een enkel voorbeeld ophelderen.

1. Met een verbindend voegwoord: *de zon is in de kimmen gedaald, en de sterren worden zichtbaar. Arbeid is niet alleen pligtmatig, maar bevordert ook 's menschen genoegen.*

2. Met een verhalend voegwoord: *mijn vader wil, dat ik mijn' tijd nuttig besteden zal.*

3. Met een oogmerk aanduidend voegwoord: *God heeft ons zinnen wil geopenbaard, opdat wij naar denzelveu ons gedrag zouden inrigten.*

4. Met een reden gevend voegwoord: *Pieter wordt gestraft, omdat hij ongehoorzaam is geweest.*

5. Met een rede voortzettend voegwoord: *voor eerst gevoelde ik weinig lust om te schrijven; ten andere had ik ook de noodige gereedschappen daartoe niet bij de hand, en eindelijk wist ik naauwelijks, wat ik zou schrijven.*

6. Met een verklarend voegwoord: *de geschiedenis en dagelijksche ondervinding leeren ons éene groote waarheid, dat namelijk deugd de zekerste weg is, om gelukkig te worden.*

7. Met een besluitend voegwoord: *hij is over mij gesteld; derhalve (of gevolgelijk) moet ik hem gehoorzamen.*

8. Met een tegenstelling aanduidend voegwoord: *de kastijding is wel onaangenaam, maar zij is weldadig in hare gevolgen.*

9. Met een uitsluitend voegwoord: *behalve dat*

dat hij een verre neef mijner vrouw is, heb ik geene betrekking op hem. Ook met zonder, in de onbepaalde wijze met *te*: *ik geloof u op uw woord, zonder het gezien te hebben.*

10. Met een *voorwaardelijk* voegwoord: *gij zoudt u moeten ſchamen, indien gij niet alle ſchaamte verbannen hadt.*

11. Met een *vergelijkend* voegwoord: *het valt u even gemakkelijk dit te doen, als het mij mbeijelijk zou vallen.*

12. Met een *toegevend* voegwoord: *ik zal van mijnen pligt niet afwijken, offchoon ik mij daardoor ook de grootste onaangenaamheden zou berokkenen.*

13. Met een *tijdsopvolging aanduidend* voegwoord: *ik zal, terwijl u hiermede bezig houdt, iets anders bij de hand nemen. Nu was hij heet, dan weder koud; eindelijk viel hij in een' gerusten ſlaap. Eer het avond wordt, zal ik weder bij u zijn.*

§ 169. Wanneer een enkelvoudige of zamengeſtelde volzin aanmerkelyk verlengd wordt, of liever, wanneer verſcheidene volzinnen tot een geheel worden zamengevoegd, zoo ontſtaat datgene, 't welk men gemeenlyk, doch minder eigenaardig, eene *periode* noemt. Ook de *perioden* kunnen weder, even als de overige volzinnen, in *enkelvoudige* en *zamengeſtelde* onderſcheiden worden, welke laaſte natuurlyk even menigvuldig zijn, als de zamengeſtelde volzinnen, waaruit eene *periode* beſtaat. Wij zullen ons vergenoegen, met van beiden een enkel voorbeeld bij te brengen, daar de ganſche leer der *perioden* eigenlyk niet tot de ſpraakkuuſt, maar tot de hoogere redekuuſt behoort, Zie

F e

hier

hier vooreerst, in de uitbreiding van den eenvoudigen volzin; *het gezigt is het voortreffelijkste van onze zintuigen, een voorbeeld van eene enkelvoudige periode. Het gezigt verschafft aan de ziel de rijkste verscheidenheid van gewaarwordingen; het houdt zich met zijne voorwerpen op den versten afstand bezig, en blijft den langsten tijd werkzaam zonder van zijn eigen genot vermoeid of verzadigd te worden.* Het volgende levert ons een voorbeeld van eene zamengestelde, en wel van eene reden gevende periode: *ware beschaaftheid is in der daad het zout der zamenleving; zij is de liefelijkste gezellin der deugd, en strekt dikwijls het beste behoedmiddel tegen vele ondeugden, omdat zij den geest eene kieschheid bijzet, waarbij alle ruwe vermaken smakeloos zijn.*

2. *Over de zamentrekking der volzinnen door bijvoegelijke naamwoorden en deelwoorden.*

§. 170. Ten einde zijne denkbeelden, zoo veel mogelijk, kort en krachtig uit te drukken; is men, in de meeste beschaafde talen en onder deze ook in de onze, bedacht geweest; om twee of meer volzinnen, door middel der bijvoegelijke naamwoorden en deelwoorden, tot éénen volzin zamen te trekken. Bij deze zamentrekking blijven de bijvoegelijke naamwoorden, gelijk ook de deelwoorden, onverbogen, en nemen dus in zoo verre de natuur van bijwoorden aan. Voorst bedient men zich tot dit einde zoowel van het verleden of lijdend, als van het tegenwoordig of bedrijvend deelwoord.

woord. Duidelijkheidshalve, zullen wij van deze onderscheidene zamentrekkingen afzonderlijk spreken.

§. 171. Een onverbogen bijvoegelijk naamwoord kan tot zamentrekking van twee of meer volzinnen dienen:

1. Wanneer zij een gemeenschappelijk werkwoord hebben, dat in de volgende volzinnen verzwegen wordt, b. v.: *hoe rampzalig is niet de toestand des zondaars! rampzalig door de wroegingen van een ontrust geweten; nog rampzaliger door zijne bange vooruitzigten in de eeuwigheid; dat is: dezelve is rampzalig — dezelve is nog rampzaliger enz.*

2. Wanneer twee of meer volzinnen, die één onderwerp in denzelfden naamval, maar verschillende werkwoorden hebben, met en moesten verbonden worden, zoo kan men bij die, welke het werkwoord *zijn* met een bijvoegelijk naamwoord bij zich hebben, dit werkwoord weglaten, b. v.: *ongevoelig voor de schoonheden van natuur en kunst, onvatbaar voor de reine genoegens der vriendschap, heeft hij alleen smaak voor zinnelijk genot; dat is: hij is ongevoelig — hij is onvatbaar — en heeft enz.*

3. Wanneer, of het onderwerp, of ook eenig deel van het *predicaat* eene omschrijving met *die*, welke en het werkwoord *zijn* zou vorderen, kan men, met weglating van het werkwoord en betrekkelijk voornaamwoord, zich eenvoudig van het bijvoegelijk naamwoord bedienen, b. v.: *de waarlijk deugdzaam man, warsch van alle ijdele praal, volbrengt in stille zijnen plicht; d. i.: die warsch is enz.*

Dit is eene taak, te moeilijk voor mijne krachten; voor: die te moeilijk is. Ik ga een tijdperk beschrijven, rijk in gewigtige voorvallen; voor: dat rijk is.

4. Eindelijk kan ook de eenvoudige plaatsing van het bijvoegelijk naamwoord somwijlen dienen; om, bij redengevingen, de bredere omschrijving met de voegwoorden *daar, dewijl, omdat*, en het werkwoord *zijn* te vervangen, b. v.: *te zwak om den vijand aan te tasten, trok de veldheer terug; dat is: de veldheer trok terug, omdat hij te zwak was enz.*

§. 172. Hetgeen wij zoo even omtrent de zamentrekking van twee of meerdere volzinnen door een bijvoegelijk naamwoord aanmerkten, is ook grootendeels toepasfelijk op die, welke door middel van het *lijdend* of *verleden* deelwoord geschiedt. Ook hierdoor kunnen 1) twee volzinnen, welke één onderwerp hebben en waarvan de eerste het lijdend deelwoord met het werkwoord *zijn* heeft, tot éénen volzin gemaakt worden, b. v.: *in droefheid verzonken, hield zij hare oogen op den grond gevestigd; dat is: zij was in droefheid verzonken en hield enz.* 2) Kan hierdoor insgelijks eene omschrijving van het onderwerp, of een deel van het *predicaat* door een betrekkelijk voor-naamwoord en het werkwoord *zijn* vermijd worden, als: *werkzame lieden, op hun onderwerp ingespannen, zijn doorgaans koel voor alles, wat daartoe niet behoort; voor: werkzame lieden, die op hun onderwerp ingespannen zijn enz. Men sleepte hem gebonden voort; dat is: die gebonden was.* 3) Kan het lijdend deelwoord *mede* dienen om de bredere

VOOR-

voorſtelling van eene reden te ontwijken, b. v. v door eene harde noodzakelijkheid gedwongen, zie ik van mijn voornemen af; dat is: omdat ik enz. 4) Met het voorzetsel *om* vereenigd, kan het lijdend deelwoord dikwerf de omſchrijving met *zonder* en de onbepaalde wijze met *te* vervangen, b. v.: *hij kwam ongenoodigd*, dat is, *zonder genoodigd te zijn*. 5) Eindelijk wordt het lijdend deelwoord ſomwijlen gebruikt tot de verkorte uitdrukking eener voorwaarde, welke anders door *wanneer* met een werkwoord zou moeten omſchreven worden, als: *geſfeld, men vraagt mij naar die zaak*; d. i.: *wanneer ik ſtel*. *Genomen, hetgeen gij vreest is waar*; d. i. *wanneer men neemt of aanneemt*, en zoo in meer andere uitdrukkingen. Om eene omſchrijving met *wanneer* te vermijden, wordt ook zijnde dikwerf met het lijdend deelwoord vereenigd, als: *dit werk, voltooid zijnde, zou hem den oorlog tegen de Overrijſche Germanen gemakkelijker maken*; voor: *dit werk zou, wanneer het voltooid was* enz.

§. 173. In de derde plaats wordt ook het tegenwoordig of bedrijvend deelwoord tot zamentrekking der volzinnen gebezigd. Dus kan men, in plaats van *hij kwam in de kamer erlachte*, korter en met éénen volzin zeggen: *hij kwam lagchende in de kamer*, of *lagchende kwam hij in de kamer*; zoo ook, *Cesar, dezen te hulp komende, noodzaakte de Belgen af te trekken*; dat is: *Cesar kwam dezen te hulp en noodzaakte* enz. Desgelijks kan men zeggen, *ziende, dat zij gewapend werden afge wacht, hielden zij van den wal af*, voor *omdat* of *daar zij zagen* enz., of ook het deel-

woord doen strekken, om eene omschrijving met *wanneer* te vermijden, als: *de zonde, het hart innemende, verslikt alle zaden van het goede*; in plaats van: *wanneer de zonde het hart inneemt, verslikt zij* enz. Op dezelfde wijze kan ook het lijdend deelwoord met *hebbende* gebruikt worden, als: *de zonde, eens het hart hebbende ingenomen* enz., voor: *wanneer de zonde eens het hart heeft ingenomen* enz. Te algemeen bekend eindelijk, om er bij stil te staan, is de plaatsing zoo van het bedrijvend als lijdend deelwoord voor een zelfstandig naamwoord, op de wijze van een bijvoegelijk naamwoord, als: *de Gode behagende gezinnheden des harten; het algemeen aangenomene gebruik*, en wat dies meer is.

§. 3. *Over de voornaamste gebreken in het zamenstel van volzinnen.*

§. 174. Ten befluite, moeten wij nog iets over de voornaamste gebreken in het zamenstel der volzinnen in het midden brengen. In enkelvoudige volzinnen, vooral in kortere, zijn die gebreken doorgaans minder en gemakkelijker te vermijden. Het voornaamste, waarop men hier te letten heeft, is dat hetgeen ter nadere bepaling en omschrijving van het onderwerp of *predicaat* moet dienen, onmiddellijk bij hetzelfde gevoegd en op zijne regte plaats gesteld worde. Doch hierover werd, in het voorgaande hoofdstuk, reeds het noodige gezegd. — In meer uitgebreide kunnen ligter fouten insluipen. Dus geeft de uitbreiding van hetgeen ter omschrijving van het onderwerp moet dienen, door een

men nieuwen tuschenzin, dikwijls aanleiding tot duisterheid en verwarring. Ten voorbeeld diep het volgend zeggen: *de lente, waarop de aarde, die tot hiertoe met sneeuw en ijs toegesloten was, zoo lang wachtte, begint thans te naderen.* Hier volgen drie predicaten, deels tot verschillende onderwerpen behoorende, onmiddellijk op elkander; waardoor gewisselijk eene onaangename hardheid geboren en te gelijk de aandacht verward wordt. Het beste middel, om dezen zin te verbeteren, is dat men het hoofddenkbeeld vooraan plaats, op deze wijze: *thans nadert de lente, waarop de aarde, die tot hiertoe met sneeuw en ijs was toegesloten, zoo lang wachtte.*

§. 175. Het is ook als een wezenlijk gebrek aan te merken, wanneer men, van hetzelfde onderwerp verschillende eigenschappen of werkingen willende voordragen, buiten noodzaak den eenparigen voortgang zijner rede breekt, door b. v. van den bedrijvenden tot den lijdenden staat over te gaan, en dus, in een spraakkunstigen zin, van onderwerp te veranderen, terwijl het waar en zakelijk onderwerp hetzelfde blijft. Ter opheldering moge het volgend voorbeeld dienen: *werkzaamheid versterkt het ligchaam, ontwikkelt de vermogens der ziel, en alle kwade gedachten en verkeerde lusten worden door dezelve geweerd.* Wie gevoelt niet, dat deze volzin in duidelijkheid, gemakelijkheid en bevalligheid van afloop aanmerkelijk wint, wanneer men het laatste in dezer voege verandert: *en weert alle kwade gedachten en verkeerde lusten?* Nu toch blijft

F 5

werk-

werkzaamheid, die het wezenlijk, of, zoo als men met een bekend kunstwoord zegt, het *logisch* onderwerp der rede is, ook het spraakkunstig onderwerp van dezelve, en wordt dus bestendig de hoofdgedachte aan den geest vertegenwoordigd; terwijl de verwiseling van het spraakkunstig onderwerp der rede, welke bij de eerste voordragt plaats heeft, den geest in verwarring brengt, en niet dan na eenig nadenken doet beseffen, dat het laatste gedeelte van den volzin een nieuw *predicaat* van de *werkzaamheid* bevat.

§. 176. Eene andere aanmerking, die zoo wel tot enkelvoudige, als meer bijzonder nog tot zamengestelde volzinnen betrekking heeft, is hierin gelegen, dat men aan de onderscheidene bijkomende omstandigheden in eenen volzin, en vooral aan tusschenzinnen hunne rechte plaats moet geven. Ik heb wel in het voorgaande hoofdstuk reeds het een en ander hieromtrent gezegd; doch het belang der zake vordert, dat wij daarbij hier ter plaatse nog kortelijk stil staan. Hoe verbazend zijn niet in den volgenden volzin de leden dooreen verward! *Ik zend u hiernevens eenige jonge groenten, om aan uw verlangen te voldoen, als een blijk der vruchtbaarheid van mijnen tuin, met de eerstvarende schuit.* Dan deze verwarring wordt ganschelijk opgeheven door de volgende schikking: *ik zend u, om aan uw verlangen te voldoen, hiernevens, of nog liever, met gebruikmaking eener geoorloofde omzetting; om aan uw verlangen te voldoen, zend ik u hiernevens, met de eerstvarende schuit,*
eeni-

enige jonge groenten, als een blijk der vruchtbaarheid van mijnen tuin.

§. 177. Om het gewigt der laatst voorgestelde aanmerking nog verder in het licht te stellen, zullen wij eenen zeer fraai en kunstig geregelden volzin, dien wij in een werk over de vaderlandsche geschiedenis aantreffen, eerst opzettelijk ontsteld en verward voordragen, om daarop den volzin zelven, naar de schikking des bekwamen schrijvers, als een tegenbeeld te doen volgen. *De geleerde Hugo de Groot was, door den schranderen vond van Maria van Reigersbergen, zijne huisvrouw, door de soldaten, in plaats en op naam van boeken, uit deze sterke bewaarplaats, in een kist uitgedragen, naar Gorkum te schepe vervoerd, en te voet van daar, met een maastok in de hand, vermomd als een metselaars knecht, in gezelschap van een meester metselaar, naar Waalwijk gebragt.* Deze volzin heeft, gelijk men ziet, eene menigte van bijkomende omstandigheden, die tot de wijze van de Groots ontvlugting betrekking hebben; dan deze omstandigheden zijn, bij de voorgestelde woordschikking, zoo door een verward, dat men daarvan niet dan een duister en onbestemd begrip verkrijgt. Alles daarentegen verkrijgt licht, orde en bestemdheid, wanneer men den volzin, in het werk zelf, op deze wijze geschikt vindt. *Door den schranderen vond van Maria van Reigersbergen, zijne huisvrouw, was de geleerde Hugo de Groot, uit deze sterke bewaarplaats, in eene kist, in plaats en op naam van boeken, door de soldaten uitgedragen; te schepe naar Gorkum ver-*

vervoerd, en van daar, vermomd als een metselaars knecht, met een' maatslok in de hand, in gezelschap van een' meester metselaar, te voet naar Waalwijk gebragt.

§. 178. Zamengestelde volzinnen zijn vooral, gelijk wij reeds te kennen gaven, ligtelijk voor duisterheid en verwarring vatbaar, wanneer men of de enkele deelen niet op hunne regte plaats stelt, of ook in éenen volzin te veel wil bijeen brengen. Wij zullen van het een en ander een enkel voorbeeld, ter staving van ons gezegde, aanvoeren. Dus is de volgende volzin van de vereishte duidelijkheid verstoken, omdat de woorden, die de hoofdgedachte uitmaken, door de invoeging van eene menigte van tusschenzinnen, te verre van elkan- deren verwijderd zijn. *Het is niet verstandig gehandeld, de meeningen van diegenen, die, in vervolg van tijd, zoo dikwerf hunne eigene stellingen en gedachten veranderden; hunne vorige bewijzen verniepen, en dus door hunne onbestandigheid, door hunne strijdigheid met zichzelf en duidelijk genoeg toonden, dat zij niet altijd met genoegzame overtuiging ijverden, niet altijd de waarheid verdedigden, blindelings, als volkomen zeker, aan te nemen.* Men kan het gebrekkige van dezen volzin gemakke- lijk verbeteren, door het hooflid van denzel- ven vooraan te plaatsen, op deze wijze: *het is niet verstandig gehandeld, de meeningen van diegenen blindelings, als volkomen zeker, aan te nemen, die, in vervolg van tijd, enz.*

§. 179. Nog berispelijker zijn, in de tweede plaats, zulke volzinnen, waarin de schrijver

meer

meer heeft willen bijeenbrengen, dan gevoeglijk in éenen volzin kon begrepen worden, en die men dus met volle regt overluden kan noemen. Het volgend voorbeeld is geſchikt, om onze meening op te helderen, en de waarheid van ons gezegde te ſtaven. *Onder weg hadden Jezus leerlingen, daartoe aanleiding nemende uit hetgeen hij van zijn lijden, dood en opſtanding voorzegd had, welke voorzegging zij niet verſtonden, dewijl zij ſteeds aan de oprigting van een aardsch koningrijk dachten, met elkanderen over den rang getwist, dien zij in zijn koningrijk bekleeden zouden.* In dezen volzin heerscht blijkbaar duiſterheid en verwarring, en wordt het hoofddenkbeeld, door de menigte van middendenkenbeelden en tusſchenzinnen, ſchier geheel verdrongen en onkenbaar gemaakt. Het cenige middel, om dezen te zeer overludenen volzin te herſtellen, is dat men dien in twee volzinnen verdeele, op deze wijze: *onder weg hadden de leerlingen met elkanderen over den rang getwist, dien zij in het koningrijk van hunnen meester bekleeden zouden, De aanleiding tot dezen twist was hetgeen Jezus van zijn lijden, dood en opſtandinge voorzegd had; welke voorzegging zij niet verſtonden, dewijl zij ſteeds aan de oprigting van een aardsch koningrijk dachten.*

§. 180. Ten beſluite van dit hoofdstuk, moeten wij nog eene enkele waarſchuwing, rakende de zamentrekking der volzinnen door middel der bijvoegelijke naamwoorden en deelwoorden, in het midden brengen. Over 't geheel moet men dezelve niet bezigen, wanneer meer dan één onderwerp

werp in den volzin voorkomt, b. v.: *mijn vader het begeerende, zal ik mij op reis begeven*, voor: *daar mijn vader het begeert. De eerste redenaar uitgesproken hebbende, trad een ander op*, voor; *nadat de eerste redenaar had uitgesproken*. In een enkel geval nogtans kan men zich daarvan ook bij twee onderwerpen bedienen, gelijk WAGENAAR zulks doet in de volgende plaats uit zijne *Vaderlandsche Historie*: *'t gezag der Romeinen dus hand over hand toenemende, werd Cesar van de Eduen gebeden, om Gallie te beschermen tegen de Germanen*; voor: *terwijl het gezag der Romeinen dus hand over hand toenam*; en elders: *de winter voorbij zijnde, maakte hij zich tegen 't voorjaar gereed, om den Germanischen oorlog ten einde te brengen*; voor: *als de winter voorbij was*.

§. 181. In de tweede plaats moet men zich wachten van de bedoelde zamentrekking zoodanig te bezigen, dat het onzeker wordt, waarop het bijvoegelijke naamwoord of deelwoord betrekkelijk zij, als: *in diepen rouw gedompeld, zag ik haar bij het lijk van haren echtgenoot nederknielen*; waar het deelwoord, dat volgens den zin tot *haar* behoort, volgens de natuurlijke woordschikking tot *ik* gebragt moet worden. Men moet dus hiervoor zeggen: *ik zag haar, in diepen rouw gedompeld* enz. Wanneer de onzekerheid door verschikking van het deelwoord of bijvoegelijk naamwoord niet weg te nemen is, moet men de geheele zamentrekking laten varen, b. v.: *ik verliet haar, van weedom schreijende. Zoo dit schreijende, 't welk*

welk tot *ik* en *haar* gebragt kan worden, tot het laaſte behoort, moet men daarvoor zeggen: *ik verliet haar, terwijl zij van weedom ſchreide.* Doch, wordt de eerſte perſoon bedoeld, zoo kan men de onzekerheid door omzetting wegnemen, als: *ſchreiende verliet ik haar.* Ook ſluit ſomwijlen de zin zelve alle onzekerheid genoegzaam buiten, b. v. in het zeggen: *vlied de ondeugd, zwart als de duisternis van den nacht, waar ieder terſtond gevoelt dat zwart tot ondeugd behoort.*

E I N D E.

4